

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΚΑΒΟΥΡ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Ὁ Κάμηλος - Benso κόμης Καβούρ ἐγεννήθη εἰς Τουρίνον τῇ 10 Αὐγούστου 1810 (1), ἔθεσεν ὅμως τὰς βάσεις τῶν οἰκονομικῶν του ἀρχῶν εἰς τὴν Γενεύην ὅπου ἔμεινεν ἀπὸ τὸ 1829—1834 καὶ 1835, εἰς Παρισίους ὅπου ἐνισχύθη εἰς τὰς φιλελευθέρους αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι «ὁ θρίαμβος τῆς δημοκρατίας ἦτο τὸ ἀναπόφευκτον μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος» καὶ τέλος εἰς Λονδίνον ὅπου ἐθαύμασε τὴν γνησιότητα τοῦ φιλελευθέρου πολιτεύματος καὶ τὴν ἐμπορικὴν, γεωργικὴν καὶ βιομηχανικὴν ὁργάνωσιν τῆς χώρας. Ὁ Καβούρ ὥστε ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν οἰκονομικῶν του ἀρχῶν ὑπὸ τὴν τριπλῆν ἐπίδρασιν τοῦ φιλελευθέρου καὶ προστατευτικοῦ πνεύματος τῆς Γενεύης, τῆς φιλελευθέρου γαλλικῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ J. B. Say μέχρι τοῦ Bastiat καὶ τέλος τῶν ἀξιωματικῶν παραδειγμάτων τῆς πρακτικῆς οἰκονομικῆς, τὰ ὅποια ἔδωκεν ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ Κάνιγγ Huskisson καὶ R. Peel. Ἡ Γενεύη μάλιστα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ πρώτη πνευματικὴ πατρίς του, διότι ὁ Καβούρ ὄχι μόνον εἶναι Γενευέζος ἐκ μητρὸς ἀνηκούσης εἰς προτεσταντικὴν οἰκογένειαν ἐκδιωχθεῖσαν ἐκ Γενεύης κατὰ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐπιδράσεων πού ὑφίσταται καὶ τῶν γνωριμιῶν πού κάμνει κατὰ τὰς συχνὰς διαμονὰς εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ὅπου ἀπὸ αἰῶνων συνεζητοῦντο ἐλευθέρως ὅλαι αἱ ἰδέαι πού διεδίδοντο εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰσελθὼν τὸ 1820 εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Τουρίνου ἐξῆλθε ταύτης ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν ἐν Τουρίνω διεύθυνσιν τοῦ μηχανικοῦ, ὅποθεν τὸ 1830 μετετέθη εἰς Γένουαν.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του ἔτη ἀσχολεῖται μὲ πάθος μὲ τὰ ζητήματα τῆς Πολ. Οἰκον., συζητεῖ περὶ ἀγροικῆς οἰκονομίας μὲ τὸν Lullin de Chateaunieux, κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα μὲ τοὺς κληρικοὺς Naville καὶ Mumier, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς Fazy τὸν διδάσκει περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν τῆς Γενεύης. Ἀκολουθεῖ τὰ μαθήματα τῆς Πολ. Οἰκον. τοῦ καθηγητοῦ

---

(1) Ὁ Καβούρ ἀνήκεν εἰς τὴν ἀρχαίαν οἰκογένειαν Benso, εὐπατριδῶν τοῦ Πεδεμοντίου, ἣτις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἔλαβε τὸ ὄνομα «Καβούρ» ἐκ τῆς ἐκχωρηθείσης αὐτῇ ὑπὸ Ἐμμανουὴλ τοῦ Γ' ὁμωνύμου κομητείας.

Cherbuliez (1), σχολιάζει εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ἐδιμβούργου τὰ οἰκονομικὰ ἄρθρα τοῦ τραπεζίτου Odier ἢ τοῦ οἰκονομολόγου Rossi «τοῦ διαυγεστέρου πνεύματος τῆς Ἰταλίας».

Μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Τουρίνου ὁ καθηγῆς του τῶν μαθηματικῶν θαυμάζων τὰς προόδους του, τὸν προτρέπει νὰ ἐπιδοθῆ εἰς αὐτά, διότι ἀσφαλῶς τοῦ λέγει, θὰ γίνῃ ὀνομαστός μαθηματικὸς ὅπως ὁ Lagrange.

—«Δὲν εἶναι πλέον καιρὸς διὰ μαθηματικά, ἀπαντᾷ ὁ Καβούρ. Πρέπει νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν Πολ. Οἶκον. Ὁ κόσμος προχωρεῖ. Ἐλπίζω νὰ ἴδω τὴν πατρίδα μου ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἴσως μίαν ἡμέραν γίνω ὑπουργός» (2).

Τὸ 1831 ὄθεν ἐγκαταλείπει τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα ἵνα γίνῃ γεωργὸς εἰς τὰ ἐν Λέρι τοῦ Βερτσέλλι πατρικὰ ἀγροκτήματά του. Πρὸς τοῦτο μεταβαίνει εἰς Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν ὅπου σπουδάζει καὶ οἰκονομολογίαν μέχρι τοῦ 1835, ὅποτε ἐπανακάμψας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνωτέρω ἀγροκτημάτων, ὅπου διέπρεψεν ὡς γεωπόνος, εἰσαγαγὼν πρῶτος τὴν χημικὴν λίπανσιν καὶ πᾶσαν ἄλλην μέθοδον καλλιεργείας, ἰδρύσας κυρίως καὶ ὀργανώσας τὸν Ἀγροικὸν Συνεταιρισμὸν Λέρι καὶ τὸν Ἀρδευτικὸν Συνεταιρισμὸν Βερτσέλλι τῶν ὁποίων ἐχηρημάτισε πρόεδρος.

Ὁ Καβούρ ἔτρεφε τόσῃν ἀγάπῃν πρὸς τὴν γεωργίαν, ὥστε νὰ μὴ τὴν λησμονήσῃ καὶ ὅταν ἀκόμη εὐρίσκετο εἰς τὸ ζενίθ τῆς δρᾶσεώς του διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Μεγάλῃς Ἰταλίας, ὅποτε εἶπε τὸ ἱστορικόν:

«Ὅταν τερματίσω τὴν ἐνότητά τῆς Ἰταλίας, ὅλη μου ἡ σκέψις θὰ » στραφῆ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς Γεωργίας, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον δύναται » κανεῖς νὰ περιμένῃ πλοῦτον καὶ πραγματικὴν εὐδαιμονίαν» (3).

Διαμένων ἐν Γενεύῃ συνδέεται μὲ τὴν οἰκογένειαν de la Rue, ἐν μέλος τῆς ὁποίας διηύθυνε σπουδαῖον τραπεζικὸν ἴδρυμα. Χάρις εἰς τὴν γνωριμίαν αὐτὴν ὁ Καβούρ ἐξοικειοῦται μὲ τὰ Τραπεζικὰ ζητήματα καὶ τὰς διέθνεις συναλλαγὰς (4).

Μελετῶν κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονὴν του, κατὰ τὸ 1835—1840—1843 ἐκ τῶν συναναστροφῶν του μὲ τοὺς ἄνδρας τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου, τὸν δούκα de Broglie καὶ τὴν κόμησαν de Circourt, ἀποδοκιμάζει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Guizot κυριαρχοῦσαν ἰδέαν ὅτι μία κοινωνία δὲν δύναται νὰ σχηματισθῆ παρὰ διὰ συμπλέγματος ἠθικῶν δυνάμεων ὀναπιυσομένων ἀλληλοδιαδόχως.

(1) Diario inedito con note autobiografiche del conte di Cavour; pubblicazione per cura di Domenico Berti (Ρώμη 1888) σελ. 151.

(2) Ἐπιστολαί: Ἐκδοσις Chiala τόμ. V. σελ. XXII.

(3) Καβούρ: Memorie.

(4) Ὁ Ἐ. de la Rue κατέστη ἀργότερον ὁ σύμβουλος τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, σταλεῖς εἰς Λονδῖνον πρὸς διαπράγματευσιν τοῦ δανείου Χάμπρο καὶ εἶτα εἰς Παρισίους καὶ Chambéry πρὸς συγχώνευσιν τῶν Σιδηροδρόμων τῆς Σαβοΐας μὲ τὴν Ἑταιρείαν Bartholomy.

Ἡ πολιτικὴ ὄθεν ἀναγέννησις τῆς Ἰταλίας φαίνεται εἰς αὐτὸν ὡς ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια προηγουμένης οἰκονομικῆς τοιαύτης. Εἰς τὰ μαθήματα αὐτὰ τῶν οἰκονομολόγων προστίθεται βραδύτερον τὸ παράδειγμα τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν προόδων τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν περίοδον ἢ ὁποία διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου Κάνιγγ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Robert Peel. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ὄχι μόνον ἐπισκέπτεται δύο φορές τὴν Ἀγγλίαν (1835 καὶ 1843) ἀλλὰ καὶ μελετᾷ διαρκῶς τὰ κοινοβουλευτικὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὡς τὰ πραγματικὰ ἐγχειρίδια πρακτικῆς πολιτικῆς. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ φίλου του Brockenpdon ἐπισκέπτεται τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἀποθήκας καὶ τοὺς ὑπὸ κατασκευὴν σιδηροδρόμους.

«Εἰς τὸν Καβούρ, λέγει ὁ William de la Rue, ἡ ἐπιθυμία τοῦ παρατηρεῖν εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς λύσεως. Ἴσταται πρὸ μιᾶς μηχανῆς, ἐξετάζει ὅλας τὰς λεπτομερείας, ἐρωτᾷ καὶ διὰ τὸ μικρότερον ἐλαττήριον ἀκόμη».

Τὸ 1834 κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν πτωχῶν, πού συνέταξεν ἡ ἐπιφορτισθεῖσα νὰ μελετήσῃ τὰ ἀποτελέσματα τῶν poor law ἐπιτροπῆ, ἐπισκέπτεται τὰς κομητείας τοῦ Shrop, Stratford, Shrawsbury καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ βιομηχανικὰ κέντρα τοῦ Nottingham, Καίμπριτζ καὶ Λίβερπουλ (1).

Τὸ 1843 μεταβαίνει ἐκ νέου εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Prénost, προξένου τῆς Ἑλβετικῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ Λονδῖνον, ἐπισκέπτεται τοὺς σιδηροδρόμους καὶ τὰ ἐργοστάσια.

Ἀπὸ τοῦ 1832 ἤδη ὁ Καβούρ προσπαθεῖ νὰ σχηματίσῃ προσωπικὴν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἐλευθέρου καὶ προστατευτικοῦ ἔμπορίου. Συλλέγει κάθε ἔγγραφον σχετικὸν μὲ τὸ ζήτημα πού τὸν βασανίζει, τὴν ἔκθεσιν τοῦ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐπισκεφθέντος τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης κ. Jacob, ὡς καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν corn-law πού ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων. Εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς 23 Νοεμβρίου 1843 πρὸς τὸν Auguste de la Rive, ἀναγγέλει τὸν θρίαμβον τοῦ συνδέσμου (ligue), τὸν ὁποῖον «θεωρεῖ ὡς τὸ σπουδαιότερον γεγονός τοῦ XIX αἰῶνος διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος».

«Τὴν ἡμέραν, προσθέτει, καθ' ἣν ἡ Μ. Βρετανία θὰ παραδεχθῆ
» ἐλευθέρως τὰς πρώτας ὕλας, ὡς καὶ τὰς τροφοδοτούσας τὴν χειρωνακίαν
» καὶ βιομηχανίαν, ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔμπορίου θὰ κερδηθῆ εἰς
» ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἀνθρωπότης θὰ βαδίζῃ πλέον μὲ μεγάλα βήματα
» καὶ δὲν θὰ παρέλθῃ μία γενεὰ πρὶν αὕτη ὑπερπηδήσῃ τὰ ἐμπόδια, αἵνα
» συναντᾷ εἰς τὸν δρόμον τῆς καὶ τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀνυπέρβλητα» (2).

(1) Εἰς τὴν Λίβερπουλ ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Dr Key, ἀσχολούμενον ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Καβούρ ἔδειξε τὰ στατιστικὰ σημειώσεις, πού εἶχε συλλέξει κατὰ τὴν περιοδείαν του εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔμπορικά καὶ βιομηχανικὰ κέντρα.

(2) Ἐπιστολὰ ἰ ἐκδοσις, Chiala τόμ. X, ἐπιστολὴ MCCII.

Τὰς ἐντυπώσεις του αὐτὰς ἀνέπτυξεν εἰς ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Bibliothèque Universelle» τῆς Γενεύης (Ἰαν. Φεβρ. 1845) ὅπου προβλέπει προσεχῆ συνεννόησιν Peel καὶ Wellington καὶ τὴν ἀναπόφευκτον πτώσιν τοῦ ὑπουργείου toy μετὰ τὴν μεταρρυθμίσιν αὐτῆν.

Τὸ 1836 διορισθεὶς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς στατιστικῆς, συντάσσει τὸ 1840 ἔκθεσιν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους. Ἡ ἔκθεσις αὕτη διὰ τῆς ταξινομήσεως τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τόσον λεπτὸν ἓνα ζήτημα, τῆς ἀκριβείας μὲ τὴν ὁποίαν καθορίζει τὰ ὅρια εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ σταματῶσιν αἱ ἔρευναι ὅπως δίδωσιν ὠρισμένα ἀποτελέσματα, θεωρεῖται ὡς τελεία εἰς τὸ εἶδός της.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Καβούρ ἐπιδίδεται μᾶλλον εἰς ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀγροτικὴν μᾶλλον ἢ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν. Ὁ λόγος τῆς τακτικῆς ταύτης πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν δυσκολίαν ποὺ συναντᾷ εἰς τὴν σύνιαξιν τῶν ἰδεῶν του, λόγῳ τῆς καθαρῶς μαθηματικῆς παιδείας τὴν ὁποίαν ἔλαβε :

—«Ἡ κεφαλή μου, γράφει εἶναι ἥκιστα ἐφειρευτική. Εἰς μάτην προσπαθεῖ νὰ ἀναπτύξῃ ἐν ἐμοὶ τὸ τάλαντον τῆς φαντασίας..... Περιορίζομαι ὅθεν εἰς ζητήματα καθαρῶν παρατηρήσεων, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ φιλολογικὴ μου ἐκπαίδευσις ἦτο ἐξαιρετικῶς παρημελημένη ἀπὸ μερικῶν ἀπόψεων. Ἐξ ὅλων τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν μόνον τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἔμελέτησα κατὰ βάθος» (1).

«Ἐξ ὅλων τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἡ σπουδαιότερα καὶ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ διδάσκωμεν περισσότερον τῶν ἄλλων εἶναι ἡ μελέτη τῆς Πολ. Οἰκονομίας, ἡ ὁποῖα ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν τῶν νόμων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, καθορίζει τὰς αἰτίας, αἵτινες κανονίζουν τὴν δημιουργίαν καὶ διανομὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπομένως τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων» (2).

Εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του ὄργανον Risorgimento (3) ἐξετάζει ὅλα τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα, πρὸς τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ἰδιαίτεραν κλίσιν, ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἐγείρουσιν αἱ Ἐπαναστάσεις τοῦ 1848, ἥτοι συναλλαγῆς, δανείων, ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, ἐθνικῶν ἐργασιῶν, δικαιώματος εἰς ἐργασίαν, ὅλα ἀναπτύσσονται εἰς τὴν ἐφημερίδα του μὲ μίαν ἀπαράμιλλον σαφήνειαν.

Ὁ Καβούρ κατέθεσε τὸν κάλαμον τοῦ δημοσιογράφου μόνον ὅταν ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου (11 Ὀκτ. 1850) ὁπότε μετεπήδησεν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς θεωρίας εἰς τὸ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ πρακτικῆς.

(1) Ἐπιστολαί: ἔκδοσις Chiala, ἐπιστολαὶ XII καὶ XXI.

(2) Πρόλογος εἰς τὰ μαθήματα Πολ. Οἰκον. τοῦ Ferrara.

(3) Ἐφημερίς: ἔκδοθεῖσα ἀπὸ τῆς 15 Δεκ. 1847, τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς ὁποίας ἀναφέρεται εἰς τὴν «ἐπίδρασιν τῶν μεταρρυθμίσεων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἰταλίας».

Ὁ Καβούρ θεωρεῖ τὴν Πολιτ. Οἶκον. ἐπιστήμην τῆς ὁποίας αἱ βάσεις ἔχουν τεθῆ ὀριστικῶς καὶ τῆς ὁποίας ἔχουν καθορισθῆ ἄρκετὰ αἱ κυριώτεραι ἐφαρμογαὶ εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ Πολιτ. Οἰκονομία θεωρεῖται, κατ' αὐτόν, ὡς μία θεωρία καθαρᾶς οἰκονομίας μὲ βεβαίας καὶ γενικὰς ἀληθείας καὶ θεωρία τέχνης ἐπιδεικτικῆς ἀμέσων πρακτικῶν ἐφαρμογῶν. Θεωρεῖ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς σχολῆς τοῦ Ρικάρδο καὶ τοῦ Μάλθου ὡς ἓνα θνησιγενὲς κίνημα. Αἱ θεωρίαι τῶν ἀντιφρονούντων, λέγει, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν τῶν περιστάσεων ποὺ τὰς προκάλεσαν. Ἡ σχολὴ τοῦ Σισμονδί, λέγει, «ἀντὶ νὰ ἰδρῦσῃ μίαν νέαν ἐπιστήμην ἐπὶ εὐρύτερων καὶ ὑψηλοτέρων βάσεων μόλις κατώρθωσε νὰ ἀνακοινώσῃ τίμια αἰσθήματα εἰς βιαίας ἐπιδείξεις ποὺ δὲν ἀντέχουν εἰς αὐστηρὰν ἀνάλυσιν».

Αἱ ἀρχαὶ αὗται, προσθέτει ὁ Καβούρ, εἶναι ἀπαραίτητα στοιχεῖα ὄλων τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, «δὲν εἶναι ὅμως οὔτε τὰ μόνα, οὔτε τὰ σπουδαιότερα» διότι, «ὁ πλοῦτος, δὲν εἶνε ὁ μόνος σκοπός, τὸν ὅποιον ἡ ἀνθρωπότης ἠνωμένη εἰς κοινωνίαν ἐπιδιώκει ἀποκλειστικῶς, δὲν εἶνε τὸ μόνον ἐλατήριον τῶν ἐθνῶν, ἡ δὲ ἐπιθυμία τῆς ἀποκτήσεώς του δὲν ἀποτελεῖ τὸν μόνον σκοπὸν τῶν κυβερνήσεων».

Ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Καβούρ, συνεκρότησε κοινωνίαν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν του ἀναγκῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν του δυνάμεων.

«Ἡ Πολ. Οἶκον. ὅθεν μὴ νομίση ὅτι δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου. Ὅφείλει νὰ καταλάβῃ τὴν δευτέραν θέσιν, νὰ εἶνε τρόπος τινα ἡ δευτερότοκος ἀδελφὴ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τοὺς νόμους τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν».

«Καυχῶμαι ὅθεν, λέγει ὁ Καβούρ, διότι δὲν παραδέχομαι τὰς θεωρίας τῆς Σχολῆς τοῦ Μάνσεστερ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, διότι ἡ Σχολὴ αὕτη θέτει τὰ ἠθικὰ συμφέροντα τῶν κρατῶν μετὰ τὰ ὑλικά τοιαῦτα» (1).

Ἐὰν ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Πολ. Οἶκον. «νὰ καθορίσῃ ὀριστικῶς τὰς κινήσεις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου», εἰ δὲν διατείνεται αὕτη νὰ παίξῃ τὸν ρόλον τοῦ ὀδηγοῦ τῆς ἱστορίας, ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς ὅμως πηγάζουν πρακτικαὶ συνέπειαι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ὁποίων εὐρίσκεται εἰς πλήρη ἁρμονίαν μὲ τοὺς νόμους τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Διὰ τῆς συγχρόνου μελέτης τῶν ἔργων τοῦ Royer Collard, τοῦ Guizot καὶ τῶν κλασσικῶν οἰκονομολόγων, ὁ Καβούρ ἐσχημάτισε ἀτομικὴν γνώμην τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία φαίνεται εἰς αὐτὸν ὡς ἓνα σύνολον «ἀβαρῶν δυνάμεων» στενῶς ἠνωμένων, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι παρὰ ἡ δρᾶσις τῶν ἠθικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἰδεῶν, τὸ ἐπίπεδον τῶν ὁποίων ἀνέρχεται διὰ μέσου

(1) Λόγοι Τόμ. VII σελ. 675.

τῶν αἰῶνων. Μόλις σχηματισθῆ μία πολιτικὴ κατάστασις πραγμάτων, ἡ οἰκονομικὴ σύστασις τῆς κοινωνίας τείνει νὰ ἔλθῃ εἰς ἄρμονίαν μὲ τὴν κατάστασιν αὐτὴν καὶ τὰνάπαλιν μία οἰαδήποτε μεταβολὴ τῶν οἰκονομικῶν ὄρων προκαλεῖ ἀνάλογον πολιτικὴν μεταβολήν.

Σημειώσωμεν πρᾶγματι ὅτι εἰς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα προσκολλῶνται ἠθικαὶ συνέπειαι, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουν τὴν φύσιν τῶν κυβερνήσεων, ὅπως καὶ αἱ τελευταῖαι αὗται ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς τοῦ πλούτου.

Ὅλαι αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος προῆλθον ἐκ τῆς ἀνιθέσεως πού ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἠθικῆς καὶ οἰκονομικῆς τάξεως.

«Ἡ ἐποχὴ τῶν συνωμοσιῶν, λέγει ὁ Καβούρ, παρῆλθεν. Ἡ χειραφέτησις τῶν λαῶν δὲν δύναται νὰ προέλθῃ οὔτε ἐκ μιᾶς συνωμοσίας, οὔτε ἀπροσδοκῆτως. Ἡ χειραφέτησις αὕτη εἶνε ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια τῶν προόδων τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλεκτάσεως τῶν φώτων. Αἱ ὑλικάι δυνάμεις τὰς ὁποίας διαθέτουν αἱ κυβερνήσεις εἶναι ἀνίκανοι νὰ συγκρατήσουν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τὰ κατακτηθέντα κράτη, ὅταν σημάνει ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας. Αἱ δυνάμεις αὗται θὰ ὑποχωρήσουν πρὸ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἠθικῶν τοιούτων, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἀυξάνουν, καὶ αἵτινες θὰ φέρουν εἰς τὴν Εὐρώπην, τῇ ἀρωγῇ τῆς θείας προνοίας πολιτικὴν ζύμωσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ Πολωνία καὶ ἡ Ἰταλία θὰ ὀφελῆθοῦν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην χώραν» (1).

Πρέπει ὅθεν διευκολύνοντες τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου νὰ προετοιμάσωμεν τὴν ἐκκόλαψιν τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Καβούρ ὥστε, ὁ ὁποῖος τὸ 1848, ἔγραφεν ὅτι «ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀγαπᾷ τὴν βιομηχανίαν, διότι διαβλέπει εἰς αὐτὴν ἓνα στήριγμα τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ αἰσθάνεται δι' αὐτὴν ἀπέχθειαν πού δὲν δύναται νὰ νικήσῃ (2), θὰ κηρύξῃ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Plombières :

— «Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀκολουθήσωμεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μίαν ἐθνικὴν καὶ ἰταλικὴν πολιτικὴν, ἐὰν ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν εἶναι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φιλελευθέρα καὶ μεταρρυθμιστικὴ» (3), ὑποννοῶν διὰ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων τὰς οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις.

Κατὰ τὸν Καβούρ ὅθεν «ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασις ἐνὸς Κράτους εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν τοιαύτην. Ἐνας λαός... πού προοδεύει εἰς τὸν πολιτισμὸν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ προοδεύσῃ καὶ εἰς δύναμιν καὶ ὑλικὸν πλοῦτον. Οἱ ὄροι ἀμφοτέρων τούτων τῶν προόδων εἶναι οἱ αὐτοί... Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐθνικὸν αἰσθημα οὐδέποτε θὰ ὑπάρχῃ ἰσχυρὰ βιομηχανία» (4).

(1) Ἐπιστολαὶ ἔκδοσις Chiala τόμ. I σελ. 550

(2) Ἐπιστολαὶ ἔκδοσις Chiala τόμ. I σελ. 339

(3) Λόγος 19 Ἰανουαρίου 1858.

(4) Ἐπιστολαί: Ἐκδοσις Chiala ἐπιστολὴ ἀρ. 183.

Ἡ καλλιτέρα πολιτικὴ τοῦ Πεδεμοντίου, εἰς ἣν κατάστασιν εὐρίσκεται τοῦτο τὸ 1851, εἶνε ἡ παλινόρθωσις τῶν οἰκονομικῶν του. Πρέπει ἐν πρώτοις νὰ τεθῆ τέλος εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται τὸ Δημόσιον Ταμεῖον, λόγῳ τῶν γεγονότων τοῦ 1848 καὶ 1849 καὶ εἶτα νὰ ἐπιδιωχθῆ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτευχθῆ μόνον διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους. Τελωνειακὴ ὄθεν μεταρρυθμίσεις, ἴδρυσις πιστωτικῶν ἰδρυμάτων καὶ μεγάλα δημόσια ἔργα, εἶναι τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια, πού θὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸ Κράτος νὰ ἀναλάβῃ τὰ βάρη τῶν φόρων καὶ νέων δανείων (1).

«Διοικητικὴ μεταρρυθμίσεις καὶ ὀργάνωσις τῆς πίστεως, ἰδοῦ, γράφει, » ὁ Καβούρ, αἱ βίσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ σχέδιον τῶν ἐνεργειῶν μου»(2).

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΔΕΜΟΝΤΙΟΥ ΤΟ 1852

Πρὸ τοῦ 1852 ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Πεδεμοντίου δὲν ἦτο καὶ πολὺ ἀνθηρὰ. Τὸ ὀλικὸν χρέος του ἀνήρχετο εἰς 63.00.000 φρ. ὁ δὲ προϋπολογισμὸς του εἰς 83.000.000. Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐξ ἄλλου τὸ κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως ἠναγκάζετο νὰ καταφεύγῃ εἰς διάφορα δάνεια. Κατὰ Μάρτιον οὕτω τοῦ 1848 συνῆψε δάνειον τὸ ὁποῖον ἀπέδωκε περὶ τὰ 21.315.000 φρ. Ἔτερον ἀναγκαστικὸν ἐπιβληθὲν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔφερε περὶ τὰ 48.736.000 φρ. ἐνῶ ταυτοχρόνως ἡ Τράπεζα τῆς Γενούης ἠναγκάζετο νὰ δανείσῃ εἰς αὐτὸ περὶ τὰ 20.000.000, ἐκηρύσσειτο δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία. Κατὰ Ἰούνιον καὶ Ὀκτώβριον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1849, ὁ οἶκος Rothschild ἐδάνειζε περὶ τὰ 48.736.000 φρ. εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει τὰ προσθέσωμεν 4.868.000 φρ. εἰς τίτλους ἀνήκοντας εἰς τὸ δημόσιον θησαυροφυλάκιον καὶ προερχομένους ἐκ προικοδοτήσεως τῆς βασιλίσης Marie—Christine, ἕνα ἐσωτερικὸν δάνειον 15.000.000 φρ. καὶ μίαν ἔκδοσιν εἰς Γραμμάτια τοῦ Δημοσίου Ταμείου 13.000.000 (3).

* * *

Πρὸς οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Πεδεμοντίου, ὁ Καβούρ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τελωνειακοῦ συστήματος.

Εἰς μίαν μελέτην δημοσιευθεῖσαν τὸ 1845, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἐξέτασις τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου

(1) Λόγος 11 Ἰανουαρίου 1853.

(2) Ἐπιστολαί· Ἐκδοσις Chiala ἐπιστολὴ ἀρ. 183.

(3) Ἐξ ὄλων τῶν ἀνωτέρω δανείων ἐκεῖνο πού παρουσιάζει ἰδιαιτερόν ἐνδιαφέρον εἶνε τὸ ἀναγκαστικὸν δάνειον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τῶν γραμματίων τῆς Τραπεζῆς τῆς Γενούης.

Τὸ σύστημα τοῦ δανείου τούτου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι εἰς ὠρισμένον κεφάλαιον ὑπελόγιζον ὠρισμένην πρόσσοδον, ἐπὶ ἐνὸς μέρους τῆς ὁποίας τὸ Κράτος ἐπέ-

τῶν σιτηρῶν», ἐξετάζων καὶ παρακολουθῶν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν μάχην μεταξύ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου καὶ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος, προλέγει τὴν προσεχῆ νίκην τοῦ Cobden καὶ τῆς Σχολῆς τοῦ Μάνσεστερ, θεωρῶν «τὴν κίνησιν διὰ τὴν κατάργησιν τῶν τελωνειακῶν» δασμῶν ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, ὡς ἐν τῶν σπουδαιότερων γεγονότων διὰ τὸ «μέλλον τοῦ XIX αἰῶνος». Αἱ ἰδέαι ὅθεν τοῦ Καβούρ καθωρίσθησαν ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Cobden.

Κατὰ τὰ ἔτη ἅτινα περιβάλλουν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848, ὁ Καβούρ ἐρευνᾷ τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ μεταβολὴ τοῦ τελωνειακοῦ συστήματος τοῦ Πεδεμοντίου. Ἀπὸ τοῦ 1848 παρατηρεῖ ἤδη ὅτι ἡ γεωργία εὐρίσκειται εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν ἀκολουθοῦσα τελειοποιουμένας μεθόδους. Τὸ Πεδεμόνιον εὐρίσκειται εἰς καλλιτέρους τῆς Ἀγγλίας ὅρους εἰς ὅλας τὰς βιομηχανίας διότι τὰ ἡμερομίσθια εἶναι χαμηλότερα⁽¹⁾. Οἱ ὅροι οὗτοι ὀφείλονται κυρίως εἰς τὰς ὀλίγας φιλελευθέρους τάσεις τῶν ὑπουργῶν τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστώτος, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ 1835 ἤδη, χάρις εἰς τὸν κόμητα Gallina ἠλάττωσαν ἀπὸ 6 εἰς 3 φρ. τὰ εἰσαγωγικὰ τέλη ἐπὶ τῶν σιτηρῶν διὰ ξηρᾶς. Τὸ 1847 ὁ κόμης Revel προέβη εἰς ἀνάλογον μεταρρύθμισιν ἐλαττώσας τὰ τελωνειακὰ τέλη τῶν διὰ θαλάσσης εἰσαγομένων σιτηρῶν κατὰ 50 ο]ο.

Ἡ μεταρρύθμισις ὅθεν τοῦ τελωνειακοῦ συστήματος ἦτο ἐπιβεβλημένη. Ἡ μεταρρύθμισις ὅμως αὕτη ἔπρεπε νὰ γίνῃ μὲ μεγίστην προσοχίν,

βαλλε τὴν πληρωμὴν τίτλου προσόδου ἀνωτέρας τῶν αὐτῶν τίτλων οἵτινες διεπραγματεύοντο εἰς τὸ Χρηματιστήριον. Ἡ σχέσις ἀφ' ἑτέρου μεταξύ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς προσόδου ὑπελογίζετο εἰς τρόπον ὥστε νὰ στηρίξη ἀναλογίαν μέχρι κεφαλαίου 100.000 φρ. Ἡ ἀναλογία ὅμως αὕτη ὑπῆρχε πράγματι μόνον ὡς πρὸς τὰ κεφάλαια ποῦ ὑπερέβαινον τὸ ποσὸν τοῦτο, διότι κεφάλαιον ἐπὶ παραδείγματι 300.000 δρ. δὲν δίδει τριπλασίαν πρόσοδον κεφαλαίου 100.000 δρ.

Ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ὀφείλε νὰ καταβάλλῃ :

1]2 ο]ο	ἐπὶ κεφαλαίου μεταξύ	10 καὶ	20.000 φρ.
1 ο]ο	»	»	20.001 » 50.000 »
11]2ο]ο	»	»	50.001 » 100.000 »
2 ο]ο	»	»	ἄνω τῶν 100.000 φρ.

Ἡ ἀγοραστικὴ ἀξία τῶν ἀκινήτων ὑπολογίζετο ἀφαιρουμένων τῶν χρεῶν. (Λόγος τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1848).

(1) Ὁ Καβούρ συνδυάζων τὸν «σιδηροῦν νόμον» τῶν μισθῶν μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ κεφαλαίου τῶν μισθῶν προσδιορίζει τὸ «ἐπιτόκιον τῶν μισθῶν» μὲ τὸν ὄγκον τῶν κεφαλαίων τῶν προωρισμένων διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν ἦτοι μὲ τὴν ποσότητα τῶν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης τὰ ὁποῖα τὸ ἔθνος προορίζει διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων, παραβαλλομένων μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν χειρῶν ποῦ ζητοῦν ἐργασίαν.

«Ὅταν ἐλαττώνετε, λέγει ὁ Καβούρ, τὴν τιμὴν τῶν πρὸς συντήρησιν οὐσιῶν, αὐξάνετε τὴν πληθώραν. Θὰ ὑπάρχη ὥστε τότε μεγαλειτέρα ποσότης προωρισμένη διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν, ἐὰν δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν παύσῃ αὐξανόμενος, οἱ μισθοὶ κατ' ἀνάγκην θὰ ὑψωθοῦν» (Λόγοι τόμ. V σελ. 79, λόγος τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1848 καὶ 23 Ἀπριλίου 1851).

Ίσως μάλιστα με μεγαλειότεραν ἢ μία πολιτική τοιαύτη διότι «τὰ ἰδιωτικά» συμφέροντα, κατὰ τὸν Καβούρ, εἶναι πολλακίς περισσότερον ἰσχυρογνώμονα τῶν πολιτικῶν τοιούτων». (1). Προτιμᾷ ὅθεν ὅπως προχωρήσῃ εἰς τὴν ὁδὸν αὐτὴν ὄχι διὰ νόμου μέλλοντος νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐν ἰσχύει νομοθεσίαν, ἀλλὰ διὰ συνθηκῶν τὰς ὁποίας θὰ συνάψῃ με διάφορα Κράτη τῆς Εὐρώπης, ὁ δὲ νόμος νὰ ἐπακολουθήσῃ ὅπως ἐπικυρώσῃ τετελεσμένον γεγονός. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Καβούρ, καὶ εὐκολωτέρα. Μία συνθήκη πράγματι ὑπογεγραμμένη παρὰ τῶν πληρεξουσίων τοῦ Πεδεμοντίου, δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ εὐκολώτερον παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους δι' ἑνὸς ἐσωτερικοῦ νόμου. Διὰ κράτος μικρὸν πράγματι, ὅπως τὸ Πεδεμόντιον, ἢ μὴ ἐπικύρωσις μιᾶς τοιαύτης συνθήκης θὰ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἔλλειψις φιλοφροσύνης πρὸς τὸ ἕτερον συμβαλλόμενον Κράτος. Δὲν ἔπαυσε μάλιστα ὁ Καβούρ εἰς τὴν σχετικὴν εἰσήγησίν του νὰ ὑπενθυμίξῃ πάντοτε τὴν πτώσιν τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου ἐν Γαλλίᾳ εἰς τὴν μὴ ἐπικύρωσιν παρὰ τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνθήκης τῆς σχετικῆς μετὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιθεωρήσεως.

Εἰς τὴν ὁδὸν ὅμως αὐτὴν ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ μετὰ μεγίστης συνέσεως, ἵνα ἡ νέα μεταρρύθμισις ἐπιφέρῃ τὴν μεταβολὴν καὶ ὄχι τὴν ἀναστάτωσιν τοῦ οικονομικοῦ καθεστῶτος. Ἐπρεπεν ὅθεν ὅπως τὰ προστατευτικὰ τέλη καταργηθοῦν βαθμιαίως καὶ ὄχι ἀποτόμως. Ἡ κυβέρνησις ὄφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὰ γεγονότα μακροῦ προστατευτικοῦ συστήματος, νὰ ἐλαττώσῃ δὲ τὰ τέλη κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὴν βιομηχανίαν τὴν βελτίωσιν καὶ ὄχι τὴν χειροτέρευσιν τοῦ βίου (2).

Ἀναλαμβάνων ὅθεν ὁ Καβούρ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Γεωργίας (19 Ἀπριλίου 1851) ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μετὰ διάφορα Κράτη. Ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ Ἡν. Πολ. εἶχον ἤδη καταργήσῃ τὰ διαφορικὰ τέλη ὡς πρὸς τὰ περισσότερα Κράτη. Ἡ συνεννόησις ὅθεν μετ' αὐτῶν ἦτο εὐκόλος καθὼς καὶ μετὰ τῆς Ἑλβετίας καὶ Δανίας αἵτινες προσεχώρουν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἐλευθέρου ἔμπορίου. Ποίειν ὅμως τακτικὴν νὰ ἀκολουθήσῃ ἔναντι τῶν Κρατῶν τὰ ὅποια ὅπως ἡ Γαλλία, ἠκολούθουν προστατευτικὴν πολιτικὴν; Ἀπὸ ποῖα Κράτη, ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀρχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις; Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα, ὁ Καβούρ ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ ἦτο φρόνιμον νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰ Κράτη, τὰ ὅποια διὰ πολιτικούς λόγους ἢ «λόγω» ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων ὡς πρὸς τὰ οικονομικὰ ζητήματα δὲν θὰ ἦσαν «διατεθειμένα νὰ συγκατατεθοῦν εἰς τὴν ὀλοσχερῇ κατάργησιν τῶν διαφορικῶν δασμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ναυτικὸν τῆς Σαρδηνίας, ἀλλὰ θὰ συγκατετίθεντο εἰς ἄλλα ἀντισταθμίσματα (3).

Σκοπὸς ὅθεν τῶν διαπραγματεύσεων δὲν ἦτο ἡ ἀπλὴ ἀμοιβαιότης, ἀλλὰ νὰ δυνηθῇ τὸ Πεδεμόντιον διὰ τῆς ἐξαλείψεως τῶν διαφορικῶν δα-

(1) Λόγος Τόμ. Γ' σελ. 21.

(2) Λόγος τῆς 4 Ἀπριλίου 1850.

(3) Λόγος 11 Ἀπριλίου 1850.

σμῶν, τὰ ὁποῖα ἐκράτει ὡς ὄπλον, νὰ ἀποκτήσῃ ἀντισταθμίσματα ἱκανὰ ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ αὐξήσῃ τὸ ἐξαγωγικόν του ἐμπόριον.

Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἱκανοποιεῖ καὶ τοὺς παραγωγοὺς καὶ τοὺς καταναλωτάς. Τοὺς μὲν διὰ τοῦ ἀνοίγματος νέων λιμένων, τοὺς δὲ διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν πρὸς συντήρησιν οὐσιῶν.

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω βάσεων ἤρχισεν ὅθεν διαπραγματεύσεις μὲ τὰ διάφορα Κράτη.

Διὰ τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνθήκης οἱ ἰταλικοὶ οἶνοι καὶ τὰ μάρμαρα τῆς Ligurie πληρώνουν ἐλαφροτάτους δασμούς, τὰ δὲ ἔλαια ἀπαλλάσσονται τελείως. Εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ ὄρου τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους, ἡ Ἀγγλία παρέχει διὰ δέκα ἔτη εἰς τὸ Πεδεμόνιον τὴν κατάργησιν τῶν διαφορικῶν δασμῶν καὶ τὴν ἰσότητά τῶν σημαίων ὡς πρὸς τὸ ἄμεσον καὶ ἔμμεσον ἐμπόριον. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης τὸ τελωνειακὸν καθεστὼς ἀπέκτα σταθερότητα, ἣτις τὸ καθίστα ἀνεξάρτητον τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Γένουα ὀφείλει ἐν μέρει εἰς τὴν συνθήκην αὐτὴν τὴν ἐμπορικὴν τῆς ἀνάδειξιν καταστᾶσα μετὰ τοῦ Λιβόρνου ὑποκατάστημα τῶν docks τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Λίβερπουλ, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὰ ἀγγλικά πλοῖα ἐφόρτωνον τὸν ρωσσικὸν σῖτον κατὰ τὸν Σεπτέμβριον, ἀντὶ νὰ τὸν παραλαμβάνουν ἐξ Ὀδησοῦ.

Τὴν συνθήκην αὐτὴν ἠκολούθησεν ἑτέρα μετὰ τοῦ Βελγίου (24 Ἰανουαρίου 1851) καὶ τῆς Ἑλβετίας. Τὸ Βέλγιον παρεχώρησε τὴν ἰσότητά τῶν σημαίων μόνον ὡς πρὸς τὸ ἄμεσον ἐμπόριον, ἀρνηθὲν αὐτὴν διὰ τὸ ἔμμεσον ὅπως εἶχε πράξῃ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἡν. Πολιτειῶν. Ἡ Ἑλβετία ἠλάττωσε τοὺς τελωνειακοὺς δασμούς μόνον εἰς ὄρισμένην ποσότητα οἴνων ἀποστελλομένων ἐκ τῆς Σαβοΐας εἰς τὴν Γένουαν.

Ἡ μετὰ τῆς Γαλλίας συνθήκη ὑπεγράφη τῇ 5 Νοεμβρίου 1850. Ἡ Γαλλία ἠλάττωσε κατὰ 3 φρ. ἐπὶ 100 τὸν δασμὸν τῆς ὀρυζῆς τῆς ὁποίας ἡ ἑτησία παραγωγή ἀνήρχετο εἰς 80.000 ἑκατόλ. καὶ 5 φρ. ἐπὶ τῶν ξηρῶν καρπῶν τῶν ὁποίων ἡ ἐξαγωγή ἀνήρχετο εἰς 20.000 ἑκατοντάλιτρα (1).

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν συνθηκῶν ὑπελείπετο ἡ ψήφισις νόμου διὰ τοῦ ὁποίου τὸ νέον δασμολόγιον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ διὰ τὰς Δυνάμεις ἐκεῖνας εἰς τὰς μετὰ τῶν ὁποίων συνθήκας δὲν ἀνεφέροντο οἱ διαφορικοὶ δασμοί.

Κατέθεσεν ὅθεν ὁ Καβουρ νομοσχέδιον, ὅπερ τροποποιηθὲν ἀργότερον θὰ ἐφηρομόζετο εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν.

Διὰ τοῦ νόμου τούτου οἱ εἰσαγωγικοὶ δασμοὶ διετηροῦντο περὶ τὰ 15—20 ο]ο, θὰ ἠλαττοῦντο δὲ ἐκ νέου εὐθὺς ὡς αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον, ὅπως συνέβη τὸ 1853—1854.

(1) Τὸ Πεδεμόνιον δὲν κατώρθωσε, παρὰ τὰς προσπάθειάς του, νὰ ἐλαττώσῃ τὸν δασμὸν τοῦ ἐλαίου, ἡ ἑτησία ἐξαγωγή τοῦ ὁποίου ἀνήρχετο εἰς 12-16.000.000 φρ. λόγῳ τῆς μεγάλης ἀντιστάσεως τῶν γάλλων παραγωγῶν.

Αἱ πρώται ὕλαι ἀπηλλάσσοντο τῶν δασμῶν ἢ ὑπέκειντο εἰς ἐλαφροτέρους τῶν ἀμέσου καταναλώσεως οὐσιῶν.

Ὁ ἐπὶ τοῦ σουσαμελαίου—πρώτη ὕλη διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σάπωνος—ἠλαττώθη ἀπὸ 20 εἰς 15 ο]ο, ἐλάττωσις ἀρκετὴ ἐν τούτοις διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἐξ ἐλαίας ἐλαίου ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς.

Τὰ δέρματα, ὑποκείμενα εἰς μικρότατον δασμὸν κατὰ τὸ 1851, ἀπηλλάγησαν τούτου κατὰ τὸ 1853.

Ὁ βάμβαξ ἀπὸ 2 φρ. κατὰ τὸ 1851, ἐπλήρωνεν ἀπὸ τοῦ 1853 φρ. 1, τὰ δὲ ἐκ τοῦ χρωματιστοῦ βάμβακος ἀπὸ 1.50 μόνον 1 φρ.

Ὁ δασμὸς ἐπὶ τοῦ σίτου ἀπὸ 2.50 φρ. εἰς τὸ δασμολόγιον τοῦ 1851, ἠλαττώθη εἰς φρ. 2 κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1853 (1).

Ἡ ἐλάττωσις αὕτη τῶν δασμῶν κατὰ 50 ο]ο κατὰ μέσον ὄρον ἐδιπλασίασεν ἀπὸ τοῦ 1851—1856 τὴν κατανάλωσιν τοῦ Πεδεμοντίου, ὡς θὰ ἀποδείξωμεν κατωτέρω δι' ἀριθμῶν.

Ἡ κατάργησις τοῦ ἐπὶ τῆς μετάξης δασμοῦ, ἡ ὁποία ἐστοίχισε περὶ τὰ 600.000 φρ. εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἠὔξησε τὸ ἐμπόριον τοῦ εἴδους τούτου εἰς ἀπίστευτον κλίμακα. Ἡ ἐξαγωγή τῆς κατεργασμένης μετάξης ἐδιπλασιάσθη εἰς διάστημα ὀκτῶ ἐτῶν. Ἀπὸ 336.000 χιλιογρ. τὸ 1844, ἀνῆλθεν εἰς 478.000 τὸ 1848, εἰς 925,000 τὸ 1850, ἵνα φθάσῃ τὸ 1.000.000 τὸ 1858.

Ἡ βιομηχανία τοῦ βάμβακος ἐδιπλασιάσθη, ἡ δὲ εἰσαγομένη ποσότης ἀπὸ 2.800.000 κοιλὰ τὸ 1848, ἀνῆλθεν εἰς 12.000.000 τὸ 1854, τοῦ δὲ μαλλίου κατὰ τὰ ἀντίστοιχα ἔτη ἀπὸ 2.194.000 εἰς 2.640.000.

Ἡ γεωργία διὰ τῆς εἰσαγωγῆς γκουανό, ἄγνωστος μέχρι τοῦ 1846, ἀνεπτύχθη μέγਾਲος διὰ τῆς ἐλλαττώσεως τῶν δασμῶν ἐπὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου δίδει ὁ κατωτέρω πίναξ τοῦ ἐμπορίου τῶν οἴνων, ἡ κατανάλωσις τοῦ ὁποίου ἀπὸ 130.000 ἑκατολ. τὸ 1844 ἀνῆλθεν εἰς 407.007 τὸ 1856, ἀναλυόμενα ὡς κάτωθι :

Ἔτος 1856	εἰσαγωγὴ	200.000	ἑκατολ.	ἐξαγωγὴ	207.000
» 1844	»	22.000	»	»	108.000
Διαφορὰ		178.000			99.000

Ἐξετάζοντες ἐν τῷ συνόλῳ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δύναται αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς δυνάμεως τοῦ Πεδεμοντίου.

Ἡ γενικὴ πορεία φαίνεται ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς ὑπηρεσίας

(1) Ὁ Καβούρ ἐπωφελεῖται τοῦ ὑψομοῦ τῶν τιμῶν, λόγῳ τῆς ἀνεπαρκούς παραγωγῆς τοῦ 1853, ὅπως ἐλαττώσῃ τὸν δασμὸν τούτον εἰς 0.50. τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἐπωφελούμενος τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου καὶ τοῦ κλεισίματος τῆς ἀγορᾶς τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ὅπως προτείνῃ νέαν ἐλάττωσιν εἰς 0,25 καὶ τὸν καταργήσῃ καθ' ὅλοκληρίαν.

τῶν ταχυδρομείων, ἡ πρόσοδος τῶν ὁποίων αὐξάνει κατὰ 200.000 κατ' ἔτος (1).

Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα διηκούλυναν τὴν ἐπιβολὴν νέων φόρων, οἵτινες κατέστησαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ἐπέβαλλεν εἰς τὸ Πεδεμόντιον ἡ ἔναντι τῆς λοιπῆς Ἰταλίας πολιτικῆ του.

2. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΕΔΕΜΟΝΤΙΟΥ 1853-1859

Ὁ Καβούρ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὅπως λύσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ποῦ εἶχε δημιουργηθῆ ὑπὸ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1848.

— «Μοῦ προβάλλον, ἔλεγεν ὁ Καβούρ τὸ 1851, τὸ παράδειγμα τοῦ Sully. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Πεδεμοντίου σήμερον, εἶνε δυσκολωτέρα τοῦ Sully. Ἡ μορφὴ τῆς Κυβερνήσεως διηκούλυνε πολὺ τὸν Sully εἰς τὸ ἔργον του, ἡ δὲ κληρονομία τὴν ὁποίαν συνέλλεξε, δὲν ἦτο τόσο βαρεῖα, ὅσον ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὄφειλον νὰ δεχθῶ ἐγώ».

Ὁ Καβούρ μετὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν καθυστερήσεων τοῦ Θησαυροφυλακίου, ἔπρεπε νὰ προικοδοτήσῃ τὸ Πεδεμόντιον μὲ οἰκονομικὰ τῆς πολιτικῆς του.

Ἀπὸ τὸ 1852 ἤδη θὰ ἠδύνατο νὰ προφέρῃ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλεν εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 14 Ἰουνίου 1860 :

— «Δὲν πρέπει νὰ αὐτιαπατώμεθα. Ἴσως δυνάμεθα νὰ μεταβάλλωμεν τὸν τρόπον τῆς κατανομῆς, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐλαττώσωμεν τὸ ποσὸν τῶν κρατικῶν ἐξόδων, ἴσως μάλιστα ἀναγκασθῶμεν νὰ τὸ αὐξήσωμεν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ σχηματίσωμεν τὴν Ἰταλίαν, ἐὰν θέλωμεν νὰ φθάσωμεν τὸν τελικὸν σκοπὸν τῶν προσπαθειῶν μας, πρέπει νὰ προετοιμαζώμεθα διὰ μεγάλας καὶ συνεχεῖς θυσίας. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Ἰταλίαν μὲ ὕμνους καὶ ἐορτάς. Πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ θάρρος νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς συμπατριώτας μας ὅλην τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ φωνάξωμεν ὑψηλοφώνως ὅτι, ἵνα γίνωμεν ἔθνος πρέπει νὰ ὑποστῶμεν φρικτὰς θυσίας. Πρέπει νὰ τοὺς εἴπωμεν ὅτι ἡ θυσία τοῦ αἵματος δὲν ἀρκεῖ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ θυσία τοῦ χρήματος, διότι οἱ σημερινοὶ πόλεμοι δὲν γίνονται μόνον μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ μὲ χρήματα, καὶ ἐπειδὴ τὰ χρήματα δὲν δύνανται πάντοτε νὰ ἔρχονται ἀπὸ πιστώσεις, κατ' ἀνάγκην θὰ τὰ ζήτήσωμεν ἀπὸ τοὺς φορολογουμένους».

(1) Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης τὰ βάρη τῶν ἰδιωτῶν ἠλαττώθησαν κατὰ 12.500.000 φρ. (α)

τὰ δὲ τελωνειακὰ ἔσοδα διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ
 δασμοῦ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν κατὰ

12.000.000

σύνολον 24.500.000

(α) Λόγος 14 Ἀπριλίου 1851, 17 Μαΐου 1851, 17 καὶ 18 Ἰανουαρίου 1854. Βλέπε ἐπίσης «Λόγοι» Τόμ. V. σελ. 167, VIII σελ. 123, X σελ. 164 καὶ 270.

Οἱ προϋπολογισμοὶ τοῦ Πεδεμοντιίου κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος (1853—1855) παρουσιάζει μίαν συνεχῆ τάσιν πρὸς τὸ ἰσοζύγιον, ἐνῶ ἡ δευτέρα περίοδος (1855—1859) ἀνταποκρίνεται εἰς ἕτη κατὰ τὰ ὁποῖα τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ διατηρεῖται.

Ὁ Καβούρ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ συστήματος τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ, ἀντικαταστήσας τὸ σύστημα τῶν ὑπολλειμμάτων διὰ τοῦ συστήματος τοῦ κλεισίματος τῶν χρήσεων.

Κατὰ τὸ πρόην σύστημα, αἱ περίοδοι ἦσαν διαρκῶς ἀνοικταί, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἐγκρινόμεναι κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς οἰκονομικοῦ ἔτους πιστώσεις ἀνῆκον εἰς τὸ ἔτος τοῦτο καὶ ἀπετέλουν παθητικὸν ὑπόλοιπον. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ διὰ τὰς ἀκαλύπτους εἰσπράξεις αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθουν νὰ συμπεριλαμβάνωνται εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τῆς χρήσεως ἐκείνης ἀντὶ νὰ μεταφέρονται εἰς τὰς ἐπομένας ἢ νὰ μεταφέρονται εἰς κέρδη καὶ ζημίας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ὅχι μόνον δὲν ἐπέτρεπε νὰ γνωρίζη κανεὶς τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ θησαυροφυλακείου, ἀλλὰ καὶ δὲν συνεβιβάζετο μὲ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ τὸ περιοδικὸν κλείσιμον τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ὑπολλειμμάτων ἐξηλείφθη ἀπὸ τὸ 1851.

Τὴν μεταρρύθμισιν αὐτὴν ἠκολούθησεν ἡ ἐνότης τοῦ προϋπολογισμοῦ Πρὸ τοῦ Καβούρ, τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον τῆς Γενούης ἐπὶ παραδείγματι, εἰσέπραττε μερικὰ τέλη προωρισμένα διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ λιμένος. Τὰ τέλη ταῦτα προσετέθησαν ὑπὸ τοῦ Καβούρ εἰς τὸν γενικὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἀνελάμβανε τοῦ λοιποῦ καὶ τὰς δαπάνας τοῦ λιμένος.

Ἡ ἐνότης ὅμως αὕτη τοῦ προϋπολογισμοῦ, δὲν ἠμπόδισε τὸν Καβούρ, νὰ τὸν χωρίσῃ εἰς δύο τμήματα ἥτοι ἐν τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰ τακτικὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα ἐκάστου ἔτους καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸν τακτικὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἕτερον τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰ ἔξοδα τὰ ὁποῖα ἐπέβαλλεν ἡ κατασκευὴ μεγάλων δημοσίων ἔργων καὶ τῶν ὁποίων τὰ ἔσοδα προήρχοντο γενικῶς ἀπὸ δάνεια καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸν ἔκτακτον προϋπολογισμὸν.

Σκοπὸς τοῦ Καβούρ ἦτο κυρίως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τῆς ὑπεραξίας τῶν φόρων τὴν ὁποίαν θὰ ἔφερον ἀσφαλῶς αἱ μεταρρυθμίσεις καὶ τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξετελοῦντο ἐκ τῶν εἰσπράξεων τοῦ ἐκτάκτου προϋπολογισμοῦ.

Ἀφ' ἑτέρου μὴ χρησιμοποιῶν οὗτος διὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ δημοσίου χρέους τὸ προῖον τῶν 6.000.000 εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήρχετο κατ' ἔτος τὸ κεφάλαιον τοῦ ταμείου ἀποσβέσεως, ἔπρεπε νὰ εὔρη τὰ μέσα ὥστε νὰ καλύψῃ τὴν διαφορὰν ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ προϊόντος τῶν ὑπαρχόντων φόρων,

οί ὅποιοι ἐκυμαίνοντο μεταξύ 100.000.000 — 107.000.000 καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 114.000.000.

Ἔπρεπεν ὥστε :

I. Νὰ ἐλαττώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς 120.000.000.

II. Νὰ εὔρῃ 120.000.000 νέους φόρους καὶ νὰ αὐξήσῃ τοὺς παλαιούς.

III. Νὰ ἀναμείνῃ τὴν ὑπεραξίαν ποὺ θὰ προήρχετο ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τοῦ γενικοῦ πλούτου.

Ἡ ἐλάττωσις τῶν ἐξόδων τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς 120.000.000 ἐγένετο διὰ δύο μεταρρυθμίσεων, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἡ δὲ ἑτέρα ἐπὶ τῶν συντάξεων.

Κατὰ τὸ 1851 ὁ μὲν κλῆρος τοῦ Πεδεμοντίου διετήρει ἀκόμη ἀρκετὴν περιουσίαν τὴν ὁποίαν κατεῖχε πρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐνῶ τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς κομητείας τῆς Νικαίας εἶχε πωληθῆ ὡς ἐθνικὰ κτήματα, ἐμισθοδοτεῖτο δὲ οὗτος ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Διερωτώμενος ὁ Καβούρ ἐὰν μία καλλιτέρα διοικήσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τοῦ Πεδεμοντίου, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποσπάσῃ μέρος τῶν προσόδων του διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ κλήρου τῆς Σαβοΐας, προέβη εἰς μίαν γενικὴν ἔρευναν περὶ τῆς καταστάσεώς του.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρέυνης ταύτης τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ καταρτίσῃ νομοσχέδιον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ πρόσοδος τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου ὑπεβάλλετο εἰς ἰδιαίτερον φόρον, ἱκανὸν νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ κάθε ἔξοδον τὸν προϋπολογισμὸν τῶν θρησκευμάτων.

Κατὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο, τὰ μοναστήρια, τὰ ἀγαθόεργα σωματεῖα, τὰ ἐκ τῶν παρακλήσεων κέρδη τῶν ἱερέων, ὄφειλον νὰ πληρώσουν φόρον 10)ο, ὅταν ἡ πρόσοδος τῶν ἐκυμαίνετο μεταξύ 1000—5000 φρ., 12)ο ὅταν μεταξύ 5001—10.000 καὶ 20)ο ὅταν ὑπερέβαινε τὸ κονδύλιον τοῦτο. Τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα, τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιῶν ὄφειλον νὰ πληρώσουν 5)ο ὅταν αἱ πρόσοδοί των ἐκυμαίνοντο μεταξύ 10—15000 φρ. καὶ 10)ο ὅταν μεταξύ 15 καὶ 25.000.

Αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἐπισκοπαὶ θὰ ἐπλήρωνον τὰ κάτωθι :

Αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ τὸ 1]3	τῶν προσόδων ποὺ ὑπερέβαινον τὰ 18.000 φρ.
» 1]2 »	» » 30.000 »
Αἱ ἐπισκοπαὶ » 1]3 »	» » 12.000 »
» 1]2 »	» » 20.000 »

Τὸ νομοσχέδιον ὅμως τοῦτο ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἀπερρίφθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ὁ Καβούρ τότε διέλυσε τὰ σωματεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν παιδείαν, τὴν κήρυξιν τοῦ θείου λόγου, τὴν περίθαλψιν, ἡ δὲ περιουσία των κατεσχέθη ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου.

Τὸ προῖόν τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων τούτων, θὰ ἔδιδεν ἑτησίαν πρόσοδον ἐκ 2.050.000 φρ.

Τὸ σύστημα τῶν συντάξεων ἐπίσης ὀργανώθη εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ βαρύνῃ τὸν προϋπολογισμόν. Ἰδρυσε λοιπὸν ὁ Καβούρ ταμεῖον προνοίας, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τροφοδοτούμενον ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὰς κρατήσεις ἐκ τῶν μισθῶν εἰς τρόπον ὥστε τὸ προϊόν τῶν κρατήσεων νὰ ἀρκῆ καθ' ὅλοκληρίαν διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν συντάξεων. Ἡ σύνταξις ἤρχιζε μετὰ τεσσαρακονταετῆ ὑπηρεσίαν ἢ ἡλικίαν ἐξήκοντα ἐτῶν. Ἡ σύνταξις ἠδύνατο νὰ μεταβιβασθῆ εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ ὑπὸ ὀρισμένης προϋποθέσεως, ὅποτε ἐλάμβανε μορφήν προσωρινῆς βοήθειας.

* *

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προγράμματος τοῦ Καβούρ ἐπέβλεπεν εἰς 12.000.000 νέων φόρων ἦτοι :

Φόρος ἐπιτηδεύματος	2.000.000.
Προσωπικὸς φόρος	4.000.000
Φόρος ἐπὶ τοῦ ἄλατος	3.000.000
» ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομ.	3.000.000

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπεραξίαν τῶν φόρων αὕτη ἐγένετο αἰσθητὴ ἀπὸ τοῦ 1851, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος.

Ἔτος	Προεξοφληθεῖσαι τακτικαὶ εἰσπράξεις	Προϊὸν τῶν φόρων	Ἑπεραξία
1851	90.200.000	96.000.000	5.800.000
1852	98.800.000	105.400.000	6.600.000
1853	106.600.000	109.200.000	2.600.000
1854	115.000.000	118.000.000	3.000.000
1855	125.000.000	127.000.000	2.000.000

Τὰ διάφορα ὅμως γεγονότα τὰ ὁποῖα καθυστέρησαν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, καθυστέρησαν ὡσαύτως καὶ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ὁ προϋπολογισμὸς οὕτω τοῦ 1853, κατατεθεὶς εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1852 παρουσίαζεν ἔλλειμμα ἐκ 39.400.000, ἐν σχέσει δὲ μὲ τὸν προϋπολογισμόν τῆς προηγουμένης χρήσεως, αἴξησιν τῶν εἰσπράξεων κατὰ 5.857.050.

Ἐπρεπεν ὅθεν ὁ Καβούρ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1852 καὶ τῶν προηγουμένων χρήσεων, ἀνερχόμενον ἐν συνόλῳ εἰς 47.500.000. Ὁ Καβούρ προέτεινε τότε τὴν ἔκδοσιν δανείου 2.000.000 ράντας πρὸς 3ο]ο, ἢ ὁποῖα ἐπωλήθη εἰς τὸν οἶκον Ρότσχιλδ εἰς τὴν τιμὴν τῶν 70 μὲ προμήθειαν 2ο]ο.

Διὰ τοῦ δανείου τούτου, τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ 1853 κατήλθεν εἰς 25.400.000, ἐκ τῶν ὁποίων 18.000.000 ἐκάλυψε διὰ φόρων.

Τὰ ὑπόλοιπα 6.000.000 ἔπρεπε νὰ καλυφθοῦν ἢ διὰ τῆς ἐλάττωσεως τῶν ἐξόδων ἢ διὰ νέου δανείου. Ὁ Καβούρ ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ ἐκ νέου εἰς δάνειον 35.000.000 πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐλλείμματος καὶ τῶν ἐκτάκτων ἐξόδων τοῦ μέλλοντος, διότι ἡ νέα κρίσις ἣ ἡ ὁποία ἐμάσχιζε τὴν χώραν ἔφερε νέαν ἐλάττωσιν τῶν φόρων.

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1854 μόνον, αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Καβούρ ἐγένοντο αἰσθηταὶ εἰς τὸν προϋπολογισμόν.

Ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ 1854 ἔδωσέ τὰ κάτωθι ἀποτελέσματα.

Τακτικαὶ καὶ ἔκτακτοι εἰσπράξεις	170.200.000	
Προβλεφθεῖσαι	167.500.000	
		2.600.000
	Πλεόνασμα	
Προβλεφθεῖσαι δαπάναι	148.247.000	
Πραγματοποιηθεῖσαι δαπάναι	148.107.000	
	140.000	140.000
Πλεόνασμα ἐπὶ πιστώσεων προηγουμένων χρήσεων		865.000
Ὅλικόν πλεόνασμα		3.605.000
Ἐλλειμμα προϋπολογισμοῦ 1853		2.552.000
Τελικὸν πλεόνασμα εἰσπράξεων κατὰ τὸ κλείσιμον		1.053.000
τῆς χρήσεως 1854		

Ἀπὸ τοῦ 1855, τὰ προωρισμένα διὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ χρέους κεφάλαια, ἐξώφλουν μέρος τούτου διὰ τῆς μετατροπῆς χρεωλυτικῶν δανείων εἰς πάγια τοιαῦτα.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅθεν ταύτης δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχει ἰσοζύγιον προϋπολογισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι παύει πλέον ἢ ἐξόφλησις τοῦ χρέους, τὸ δὲ εἰδικὸν πρὸς τοῦτο κεφάλαιον χρησιμεύει διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἰσοζυγίου.

3. ΟΙ ΦΟΡΟΙ

Ἡ ἀδιάκοπος αὔξησις τῶν φόρων εἶνε ἓνα τῶν χαρακτηριστικωτέρων σημείων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῶν συγχρόνων λαῶν. Ὁ κόμης Καβούρ προεῖδεν ἤδη ἀπὸ τὸ 1851, τὴν μορφήν πού θὰ ἐλάμβανεν ἡ ἱστορία τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν.

«Δὲν πρέπει νὰ φοβώμεθα, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, τὰς δυσαρεσκείας πού
» δύνανται νὰ ἐγείρουν οἱ ὑψηλοὶ φόροι. Οἱ λαοὶ δὲν ἀποβλέπουν εἰς εὐ-
» θηνὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ κυβέρνησιν ἣ ὁποία νὰ ἀναπτύσῃ τὰ μέσα τῆς
» φυσικῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους, καὶ ἣ ὁποία νὰ προσπαθῇ νὰ βελτιώσῃ
» σὺν τῷ χρόνῳ τοὺς ὅρους ὄλων τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ πρῶτος ὅρος τῆς
» προόδου ταύτης εἶναι ἡ ἐλευθερία» (1).

(1) Λόγος 1 Νοεμβρίου 1851.

Οἱ φόροι ὅμως δὲν ἐγείρουν μόνον ζητήματα καθαρῶς οἰκονομικῆς φύσεως.

«Ἐπάρχουν φόροι, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ἀποδώ-
 » σουν ἀρκετὰ καὶ τοὺς ὁποίους ἐν τούτοις πρέπει νὰ καταδικάζωμεν ὡς
 » καταστρεπτικοὺς διὰ τὴν βιομηχανίαν. Ἐναφέρω τοὺς ἐπὶ τῶν πρώτων
 » ὑλῶν. Ἐὰν φορολογήσωμεν τὸ μαλλίον, τὸν βάμβακα, θὰ αὐξήσωμεν τὰς
 » προσόδους τοῦ Κράτους, οἱ φόροι ὅμως οὗτοι εἶναι καταστρεπτικοὶ διότι
 » θὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας τοῦ βάμβακος καὶ τῶν ὑφα-
 » σμάτων..... Τὸ ζήτημα ὅθεν τῶν φόρων δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζηται ἀπὸ
 » καθαρῶς ταμειακῆς, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως» (1).

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἰσοζυγίου τῶν προϋπολογισμῶν τοῦ Πε-
 δεμοντίου, ὁ Καβούρ ἠρκέσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς παλαιοὺς φόρους, τοὺς
 ὁποίους μετέβαλλεν ἵνα τοὺς βελτιώσῃ. Ἐπανάφερον εἰς τὸν γενικὸν προϋ-
 πολογισμὸν τοῦ Κράτους, ὅλους τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι εἰσεπράττοντο δι'
 ἰδιαιτέρον σκοπὸν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν ὅτι οὐδεμία πρόσοδος τοῦ Κρά-
 τος πρέπει νὰ ἔχῃ ἰδιαιτέραν ἀποστολήν (2).

Τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον ὑπεβάλλετο πρὸ τοῦ Καβούρ εἰς δύο τέλη, ἐν
 τὸ ὁποῖον ὑπελογίζετο ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ εἰσεπράττετο ὑπὲρ τοῦ ταμείου
 τῶν ἀναπήρων καὶ ἕτερον τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν
 λιμένων καὶ τῶν φάρων.

Ἀπὸ τοῦ Καβούρ, τὸ Κράτος ἀνελάμβανε πλέον τὰ ἔξοδα τοῦ ταμείου
 τῶν ἀναπήρων (συντάξεις ναυικῶν) καὶ τὴν συντήρησιν τῶν λιμένων καὶ
 τῶν φάρων, ἐνῶ συγχρόνως εἰς μόνον φόρος ἀντικατέστα τοὺς μέχρι τοῦδε,
 ὁ ὁποῖος εἰσεπράττετο ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς χω-
 ρητικότητος τῶν πλοίων.

Αἱ οἰκίαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε οὐδένα ἐπλήρωνον φόρον, πληρώνουν τοῦ
 λοιποῦ 7 ο]ο ἐπὶ τοῦ μισθώματος. Ὁ Καβούρ παρατηρεῖ ὅτι τὸν φόρον τοῦ-
 τον πληρώνει ἐν τέλει ὁ ἐνοικιαστής.

—«Ὅταν εἰς ἰδιαιτέρος φόρος ἐπιβάλλεται εἰς μίαν οἰκίαν, λέγει ὁ
 » Καβούρ, τὸν φόρον αὐτὸν δὲν τὸν πληρώνει ὁ ἰδιοκτήτης. Τὰ κεφάλαια
 » ποὺ ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς οἰκίας αὐτῆς, ὀφείλουν
 » νὰ δώσουν τὴν αὐτὴν πρόσοδον καὶ χρησιμοποιούμενα ἀλλαχοῦ. Ἐὰν λοι-
 » πὸν τὸν φόρον τοῦτον ἐπλήρωνεν ὁ ἰδιοκτήτης, θὰ ἔπαυε πλέον οὗτος
 » χρησιμοποιῶν τὰ κεφάλαιά του διὰ τὴν κατασκευὴν νέων οἰκιῶν, ὅποτε
 » θὰ ἐγίνετο ἀμέσως αἰσθητὴ ἡ κατασκευὴ των. Τὰ ἐνοίκια θὰ ὑψώνοντο
 » οὕτω, ὁ δὲ φόρος τὸν ὁποῖον νομίζομεν ὅτι πληρώνει ὁ ἰδιοκτήτης θὰ
 » ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ ἐνοικιαστοῦ» (3).

Παρὰ τὸν φόρον τοῦτον, ὁ Καβούρ ἐπέβαλλε καὶ ἕτερον, ὁ ὁποῖος
 προσέβαλλε τὸ εἰσόδημα τῶν φορολογουμένων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐνοικίου

(1) Λόγος 15 Ἰουνίου 1860.

(2) Λόγος 15 Μαΐου 1851.

(3) Λόγος τῆς 28 Ἰανουαρίου 1853.

τῆς οἰκίας ὅπου κατῴκει ἡ οἰκογένειά των. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ φόρου τούτου, ὁ Καβούρ ἐλάμβανε μὲν ὡς βάσιν τὸ ἐνοίκιον τῆς οἰκίας, ἐλάμβανεν ὁμως ἐπὶ πλέον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν τοποθεσίαν ὅπου ἦτο ἐκτισμένη ἡ οἰκία καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἐνοικίου.

Ὁ φόρος οὗτος ὥστε καθωρίζετο ἐπὶ λίαν πολυπλόκου συστήματος ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἔναντι πίνακος.

Εἰς ἐκάστην κοινότητα συνεστήθη ἐπιτροπή, ἡ ὁποία κατήρτιζε καταλόγους τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα δὲν εἰσέπραττον ἐκ τῆς χειρωνακτικῆς των ἐργασίας εἰσόδημα ἱκανὸν διὰ νὰ ζήσουν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπηλλάσσοντο τοῦ φόρου (1).

Ὁ Καβούρ προέτεινε συγχρόνως φόρον ἐπὶ τῶν οἰκιακῶν ὑπηρετῶν, τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀμαξῶν, θέλων διὰ τοῦ φόρου τούτου νὰ προσβάλλῃ τὸ εἰσόδημα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνεται ἀπὸ ἐξωτερικὰ σημεῖα.

Ὁποῖος ἔχει ὑπηρετήν, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἐξοδεύει τοῦλάχιστον 400 φρ. ἐτησίως. Κάμνει ὅθεν κατανάλωσιν μὴ πρώτης ἀνάγκης. Ὅπως λοιπὸν φορολογοῦμεν τὸν οἶνον, τὰ οἰνοπνευματώδη κ.τ.τ. οὕτω δυνάμεθα νὰ φορολογήσωμεν καὶ τὰς ὑπηρεσίας, τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἀμάξας.

Ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ὑπηρετῶν ἦτο 5 φρ. διὰ μίαν ὑπηρετίαν, 20 φρ. διὰ δύο καὶ 18 δι' ἓνα ὑπηρετήν. Ὁ φόρος οὗτος ἦτο ὁ ἐλάχιστος τῶν φόρων καταναλώσεως, διότι ὁ φόρος τοῦ καπνοῦ ἦτο 150)ο, τοῦ ἄλατος 500)ο, τὰ τελωνειακὰ τέλη 15—200)ο, τῶν οἴνων 200)ο.

Ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἵππων ἦτο 30 φρ. δι' ἓνα καὶ 40 φρ. δι' ὄσους εἶχον περισσοτέρους.

Ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν προσέβαλλε τοὺς ταξειδιώτας καὶ ὄχι τὰ ἐμπορεύματα, ὑπελογίζετο δὲ ἀναλόγως τῶν ἵππων καὶ τῆς διαδρομῆς (2).

Οἱ ἔμποροι ἐφορολογοῦντο ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν στοιχείων ἦτοι τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ ὁποῖον καθώριζε τὴν κατηγορίαν, καὶ τὴν πρόσοδον ἢ ὁποία καθώριζε τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς κατηγορίας εἰς κλάσεις σύμφωνα μὲ τὴν δήλωσιν τῶν φορολογοῦμένων. Ἐν περιπτώσει διαφωνίας διωρίζετο μικτὴ διαιτητικὴ ἐπιτροπή. Ὁ φόρος ὁμως οὗτος δὲν ἔδωσε τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα καὶ ἀναθεωρήθη τὸ 1853 (3). Ἡ κατάταξις τῶν ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων εἰς κατηγορίας εἶχε τὸ μειονέκτημα νὰ παρέχῃ ἔδαφος πρόσφορον εἰς αὐθαιρεσίας τῶν μικτῶν ἐπιτροπῶν. Διὰ τοῦ νέου νόμου τὰ ἐπαγγέλματα διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κατηγορίας. Τὰ τῆς Α κατηγορίας ἐφορολογοῦντο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως, τὰ τῆς Β καὶ Γ ἐπὶ τῇ βάσει ἰδιαιτέρας κλίμακος σύμφωνα μὲ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν ὑποδιαίρεσιν εἰς κλάσεις. Εἰς τὰς δύο τελευταίας αὐτὰς κατηγορίας ὑπήγοντο οἱ τραπεζῖται, οἱ μεσίται, οἱ χρηματισταί, οἱ μεγαλέμποροι, ἦτοι τὰ

(1) Λόγος τῆς 1 Μαΐου 1852.

(2) Λόγος τῆς 7 Μαΐου 1852.

(3) > > 16 καὶ 22 Ἀπριλίου 1853.

Πίναξ φορολογίας τῶν οἰκιδῶν.

Βάσις τοῦ φόρου Κατηγορία τάξεων	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %	9 %	10 %	12 %
	1 τάξις	2 τάξις	3 τάξις	4 τάξις	5 τάξις	6 τάξις	7 τάξις	8 τάξις
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ								
1) Τουρίνον καὶ περιφ. Τουρίνου	151-500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-3000	3001-4000	4001-5000	Ἐπι πάσης
2) Γένουνα > Γενούης	121-400	401-800	801-1200	1201-1600	1601-2000	2001-3000	3001-4000	ἀξίας ἐνοικίου
3) Κοιν. ἄνω τῶν 20.000 κατοίκ.	81-200	201-400	401-600	601-800	801-1200	1201-1600	1601-2000	ἀνωτέρας τῆς
4) Κοιν. μεταξὺ 10-20.000 >	71-175	176-350	351-525	526-700	701-950	951-1200	1201-1500	ἔναντι ἀνωτά-
5) Κοιν. μεταξὺ 5-10.000 >	61-150	151-300	301-450	451-600	601-800	801-1000	1001-1250	της τοιαύτης
6) Κοιν. > 1600-5000 >	51-125	126-250	251-375	376-500	501-650	651-800	801-1000	
7) Κοιν. κάτω τῶν 1.600 >	41-100	101-200	201-300	301-400	401-525	526-650	651-800	

ἐπαγγέλματα τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὴν πρόσδοον δι' ἐξωτερικῶν σημείων. Αἱ βιομηχανίαι τοῦ Δ. πίνακος ἐφορολογοῦντο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μέσων παραγωγῆς μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Αἱ Ἄν. Ἐτ. ἐπλήρωνον, διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ιδρύσεως 20)ο ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου, διὰ δὲ τὰ μετέπειτα 2.50)ο ἐπὶ τοῦ μερίσματος τῆς προηγουμένης χρήσεως. Ὁ φόρος ὅμως οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὸ τέλος 1)2 ο)ο τὸ ὁποῖον ἐπλήρωνον αἱ Ἄν. Ἐτ. εἰς ἀντικατάστασιν τῆς φορολογίας ἐπὶ τῶν ἐκποιουμένων ἀκινήτων.

Πρὸ τοῦ 1848 τὰ ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα εἰς οὐδεμίαν ὑπέκειντο φορολογίαν. Τὸ νέον ὅμως καθεστῶς τῆς ἰσότητος, ἀπῆτει ὅπως συμβάλλουν καὶ ταῦτα εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ κράτους. Διὰ τοῦ νέου νόμου τὰ ἐπαγγέλματα διὰ τὰ ὁποῖα ἡ πελατεία εἶναι ἐτοιμή καὶ δὲν ἀπαιτοῦν οὐδὲν στάδιον (συμβολαιογράφοι, φαρμακοποιοὶ) ἐπλήρωνον φόρον ἴσον μὲ τὸ 1)10 τοῦ ἐνοικίου τῆς κατοικίας των. Οἱ δικηγόροι ὅμως καὶ οἱ ἰατροί, δὲν ἐπλήρωνον φόρον κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη τοῦ σταδίου των, κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα πέντε ἔτη τὸ 1)20 τοῦ ἐνοικίου τῆς κατοικίας των.

Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, κατὰ τὸν Καβούρ, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν φορολογίαν τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων. Ἐὰν αἱ πρόσοδοι τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, εἶναι ὑψηλαί, τὸ Κράτος δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐλαττώσῃ τοὺς μισθοὺς των. Ἐὰν πάλιν διὰ τοῦ φόρου εἶναι ἀνεπαρκεῖς, τὸ Κράτος θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τὰς ἀυξήσῃ. Καὶ εἰς τὰς δύο ὅμως περιπτώσεις, τὸ Κράτος λαμβάνει διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ὅ,τι δίδει διὰ τῆς ἄλλης καὶ περιπλέκει οὕτω τοὺς λογαριασμοὺς του.

Παρὰ τὴν δικαιολογίαν ὅμως αὐτὴν ἡ Βουλὴ ἐψήφισε μικτόν τι σύστημα. Οἱ ὑπάλληλοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπλήρωνον κρατήσεις διὰ τὸ Ταμεῖον συντάξεων, δὲν ἐπλήρωνον φόρον, οἱ λοιποὶ ὄφειλον νὰ πληρώσουν 2 1)2 ο)ο ἐπὶ τοῦ μισθοῦ των, μέχρις ἀναθεωρήσεως τοῦ νόμου τῶν πολιτικῶν συντάξεων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀσφαλιστικὰς ἐταιρίας, τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον τῆς Γενούης εἰσέπρατε φόρον ἐπὶ τῶν συναπτομένων συμβολαίων. Ὁ Καβούρ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τὰ Ἐπιμελητήρια τὸν φόρον τοῦτον, ὁ ὁποῖος εἰσπρατίτετο τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ἀνήρχετο εἰς 0,50 ο)ο ἐπὶ τοῦ ἀσφαλιζομένου ποσοῦ. Ὁ φόρος οὗτος εἰσπρατίτετο δι' ἰδιαιτέρου χαρτοσήμου ἐπικολλημένου ἐπὶ τοῦ συμβολαίου, τὰ δὲ μὴ φέροντὰ τὸ χαρτόσημον τοῦτο συμβόλαια ἐθεωροῦντο ἄκυρα.

Ὁ φόρος ἐπὶ τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κερδῶν διέφερεν ἀναλόγως τοῦ κέντρου ἢ τοῦ προαστείου εἰς τὸ ὁποῖον ὁ φορολογούμενος ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμά του. Ἡ αὐτὴ διαφορὰ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν φόρον τοῦ ἄλατος μεταξὺ τῶν ἐμπόρων τῶν διαφόρων τοποθεσιῶν.

Αἱ πρόσοδοι τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, προήρχοντο τέλος ἀπὸ μερικὰ μονοπώλια. Ὁ Καβούρ ἀπεφάσισε νὰ διατηρήσῃ τὰ μονοπώλια ταῦτα,

μεταρρυθμίζων ὅσα ἠδύναντο νὰ φέρουν ἀρκετὴν πρόσοδον καὶ καταργῶν τὰ ὑπόλοιπα ὡς ἐμποδίζοντα τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν.

Κατὰ τὸ 1851 ἡ κατανάλωσις τοῦ ἄλατος ἀνήρχετο εἰς 300.000 ἑκατοντάλιτρα περίπου, προήρχετο δὲ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀλυκῶν τῆς Σαρδηνίας, τὰς ὁποίας ἐξεμεταλλεύετο τὸ Κράτος, εἴτε ἠγοράζετο ἐκ τῆς Γαλλίας ὅπως πωληθῆ εἰς τιμὴν μονοπωλίου.

Ἀπὸ τοῦ 1851 ἤδη ὁ Καβούρ ἐζήτησε νὰ ἀναθέσῃ εἰς ἐταιρίαν τὰς ἀλυκὰς τῆς Σαρδηνίας, ἀρκούμενος εἰς τὴν βαρεῖαν φορολογίαν τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸ Πεδεμόντιον ἄλατος. Ἡ ἐξάλειψις τοῦ μονοπωλίου θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐγκατάστασιν, παρὰ τὸς ἀλυκὰς, ἐργοστασίων χημικῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὡς βάσιν τὸ χλώριον καὶ τὴν σόδα.

Αἱ ἀλυκαὶ τῆς Σαρδηνίας ἐξεχωρήθησαν οὕτω τὸ 1853 εἰς μίαν ἐταιρίαν ἐκ τῆς ὁποίας τὸ Πεδεμόντιον πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως ἠγόραζε κατ' ἔτος τὰς 300.000 πρὸς 1 φρ. 80 ἀντὶ 1.90 ὅπου ἐπλήρωνεν εἰς τὰς γαλλικὰς ἀλυκὰς. Τὰ ἔξοδα τοῦ Κράτους ἐλαττωθέντα οὕτω κατὰ 30.000 φρ. ἐπέτρεψαν μίαν ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τῆς πωλήσεως τοῦ ἄλατος πρὸς ὄφελος τῶν καταναλωτῶν.

Ἡ παραχώρησις εἰς ἰδιωτικὴν ἐπιχείρησιν τῶν ἀλυκῶν Cagliari ηὔξησε τὴν κατανάλωσιν ἀπὸ 300.000 εἰς 800.000 ἑκατόλιτρα τὸ 1857.

Τὸ 1855 κατηργήθη εἰς τὴν Σαρδηνίαν τὸ μονοπώλιον τῆς πωλήσεως τοῦ ἄλατος, τῶν εἰσπράξεων τούτου μόλις καλυπτουσῶν τὰ ἔξοδα.

Παρὰ τὸ μονοπώλιον τοῦτο ὁ Καβούρ διετήρησε τὸ τῆς πωλήσεως τῶν σφαιρῶν τοῦ κυνηγίου καὶ τῶν καπνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀγοραζόμεναι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἐλάμβανον εἰς τὸ Τουρίνον τὴν ἀναγκαίαν προετοιμασίαν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν.

Ἡ πρόσοδος τῶν καπνῶν ηὔξανε διαρκῶς καὶ ἀπετέλει τὸν κυριώτερον κλάδον προσόδου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Πεδεμοντίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος.

Ἔτος	1850	12.000.000	φράγκα
»	1851	12.500.000	»
»	1852	13.000.000	»
»	1853	13.500.000	»
»	1854	14.800.000	»
»	1855	16.000.000	»
»	1856	17.000.000	»

Αὐτὰ ἦσαν τὰ μόνα μονοπώλια τὰ ὁποῖα διετηρήθησαν. Τὰ λοιπά, ἥτοι ὅσα δὲν εἶχον ταμειακὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἦσαν προνόμια μερικῶν κοινωνικῶν τάξεων, κατηργήθησαν τὸ 1857 (1).

Τὸ σύνολον οὕτω τῆς φορολογικῆς νομοθεσίας τοῦ Καβούρ, παρου-

(1) Λόγος 29 Ἀπριλίου 1851, 23 Μαρτίου 1853, 23 Φεβρ. 29 Ἀπριλ. 23 καὶ 24 Ἰουλίου 1857. Βλ. ἐπίσης Λόγοι τόμ. V σελ. 215, τόμ. IX σελ. 329 καὶ 358.

σιάζει τὸ τετραπλοῦν προτέρημα ἥτοι νὰ μὴ ἐμποδίζη τὴν παραγωγὴν, νὰ ἀπαιτῇ ὀλίγα ἔξοδα εἰσπράξεως, ἀξάνον συγχρόνως τὰς εἰσπράξεις τοῦ Θεσσαυροφυλακίου καὶ ἐλαττώνον τὰ βάρη τῶν φορολογουμένων.

- Οἱ ἄμεσοι οὗτοι φόροι φέρουν εἰς μὲν τὸ Κράτος 27.000.000, εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας καὶ κοινότητας 21.000.000 ἥτοι ἐν ὅλῳ 50.000.000 περίπου, τὰ δὲ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως ἀνέρχονται εἰς 1.669.000 ἥτοι 3.5 ο]ο ἐπὶ τῶν εἰσπράξεων.

Οἱ φόροι ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν, τῶν μεταγραφῶν καὶ τοῦ χαρτοσήμου δίδουσιν 25.000.000, στοιχίζουσι δὲ μόνον 943.000 ἥτοι 3.60 ο]ο τοῦ εἰσπραττομένου ποσοῦ.

Ἡ τελωνειακὴ οὕτω καὶ αἱ οἰκονομικαὶ μεταρρυθμίσεις συνδέονται μὲ τὰς ταμειακὰς τοιαύτας. Ἀμφότεραι ἐρμηνεύονται ἀμοιβαίως. Τὸ γενικὸν πρόγραμμα πὸν ἐφήρμοσεν εἰς τὸ Πεδεμόντιον ὁ Καβούρ, περιέχει εἰς τὰς κυριώτερας του γραμμὰς τὸ σχέδιον τοῦ Turgot, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ ἐφαρμόσῃ οὗτος εἰς τόσον δυσκόλους περιστάσεις.

4. ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ

Ὁ Καβούρ ἐθεώρει τόσον τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν ὅσον καὶ τὸ ἀναγκαστικὸν δάνειον ὅ,τι χερίστον. Τὸ ἀναγκαστικὸν δάνειον, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Κράτος δὲν χαίρει πλέον οὐδεμιᾶς πίστεως. Διὰ τοῦ ἀναγκαστικοῦ δανείου τὸ Κράτος κερδίζει βεβαίως τὰ ἔξοδα καὶ τὴν προμήθειαν πὸν θὰ ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς τραπεζίτας, ἀναγκάζει ὅμως τὸν βιομήχανον καὶ τὸν ἔμπορον νὰ πέσῃ θῦμα τῶν τοκογλύφων ἐὰν δὲν ἔχη ἀμέσως διαθέσιμα κεφάλαια ἢ ἐὰν ἔχη πάλιν, νὰ τὰ ἐκποιήσῃ ὑφιστάμενος. ζημίαν ἔστω καὶ προσωρινήν (1). Τὰ κεφάλαια λοιπὸν ταῦτα ἀπομακρυνόμενα τοῦ προορισμοῦ των, ἐλαττοῦσιν εἰς μεγάλην κλίμακα τὸν ὄγκον τῶν κεφαλαίων ἀναλόγως τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῆς ἐπιβληθείσης θυσίας (2).

Ὁ Καβούρ ἀπέριπτεν ἐπίσης τὴν ἀρχὴν τῆς δημοπρασίας διὰ τὰ δάνεια. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐν πρώτοις εἶνε δυνατὸν μόνον εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις. Ἡ δημοπρασία τότε μόνον δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅταν πρόκειται νὰ προκαλέσῃ πραγματικὸν συναγωνισμόν. Διὰ τὸ μικρὸν ὅμως Πεδεμόντιον ὁ συναγωνισμὸς οὗτος ἀποκλείεται, αἱ δὲ Τράπεζαι πρέπει νὰ ἐνωθῶσιν ἵνα γράψουν ὀλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ δανείου. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφαρμοσθὲν ὑπὸ τοῦ Charles-Albert τὸ 1831 δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα.

Ὁ Καβούρ δὲν παραδέχεται ὡσαύτως τὸ σύστημα τοῦ βουλευτοῦ Μοία, τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὸ ἀνοιγμο γενικῆς δημοπρασίας ἐγγραφῆς καὶ παραδοχὴν τῶν εὐνοϊκωτέρων προσφορῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶχε χρησιμοποίησιν ἄλλοτε ὁ Pitt, ὡς τὸ πλέον σύμφωνον μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν φύσιν τῶν τίτλων, ὁ Καβούρ ἐνόμιζεν ὅτι αὕτη πρό-

(1) Risorgimento 19 Ἰουλίου 1848.

(2) > 16 Σεπτεμβρίου 1848.

πει νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν διάφορος ὥστε οἱ δανεισταὶ ἔχοντες μεγαλειτέραν ἐκλογὴν νὰ εἶναι περισσότεροι. Τὰ Κράτη ὥστε τὰ ὁποῖα ἔχουν ἤδη σημαντικὸν χρέος πρέπει νὰ ζητῶσι διὰ τὰ νέα δάνειά των, τίτλους ὅλως διαφόρου χαρακτῆρος (1). Οἱ ὀνομαστικοὶ οὕτω τίτλοι, προτιμῶνται κατὰ τὸν Καβούρ, ὑπὸ τῶν νομικῶν καὶ τῶν συνετῶν καὶ δειλῶν προσώπων.

Προκειμένου ὅμως νὰ συνάψῃ κανεὶς δάνειον ποῖον σύστημα νὰ προτιμήσῃ; τὸν ὑψηλὸν τόκον καὶ εἰς τιμὴν πλησιάζουσαν τὸ ἄριον ἢ τὸν χαμηλὸν καὶ πολὺ κάτω τοῦ ἀρτίου;

Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Καβούρ κάμνει μίαν διάκρισιν. Ἡ ἔκδοσις εἰς ὑψηλὸν τόκον καὶ εἰς τὴν τιμὴν πλησιάζουσαν τὸ ἄριον γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος, ἐνῶ ἡ δευτέρα, τοῦ παρόντος κατόχου. Ὅταν αἱ σημεριναὶ περιστάσεις εἶναι σοβαραὶ καὶ συναντῶνται δυσχέρειαι πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἰσοζυγίου, αἱ ἀπόψεις τῆς παρούσης στιγμῆς πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ μέλλοντος. Τὸ ἀντίθετον παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀντίστροφον ὑπόθεσιν (2).

Τὸ πρῶτον σύστημα πρέπει νὰ προτιμᾶται ἀφ' ἑτέρου ὅταν ἀπευθυνόμεθα ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς ἰδίους κεφαλαιούχους, ἐνῶ τὸ δεύτερον ὅταν ἀπευθυνόμεθα εἰς τὰς μεγάλας Τραπεζὰς (3).

Ἐτερον χαρακτηριστικὸν τῶν δανείων τῶν Πεδεμοντίου εἶναι ἡ μικρὰ διάρκεια τῆς ἐγγραφῆς. Διὰ τῆς μακρᾶς διαρκείας ἐγγραφῆς, ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς συνετοὺς ὅπως ἐγγραφῶσι τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Εἰς μὴ ὀμαλὰς ὅμως περιστάσεις πολὺ πιθανὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐγγραφῆς νὰ συμβοῦν ἀνώμαλοι διακυμάνσεις εἰς τὸ χρηματιστήριον, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐπιρροέσουν κατὰ πολὺ τὴν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν τοῦ δανείου. Εἰς μίαν ἐγγραφὴν ἐπὶ πλεόν ἢ ὁποῖα παρατείνεται ὑπὲρ τὸ δέον, ὅσοι ἔχουν συμφέρον ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς, ἔχουν ὅλον τὸ καιρὸν ὅπως καταρτίσουν διαφόρους χρηματιστηριακοὺς συνδυασμοὺς διὰ τὴν πτώσιν τῶν χρεωγράφων καὶ καταστήσουν ἀδύνατον τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δανείου (4), πρᾶγμα τὸν ὁποῖον δὲν συμβαίνει ὅταν ἡ ἐγγραφὴ διαρκῆ ἐπὶ παραδείγματι μίαν μόνον ἡμέραν.

6. ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ

Τῆ 10 Μαΐου 1842, ὁ Θιέρσος εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν περὶ τῶν σιδηροδρόμων εἰς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν ἔλεγε τὰ ἑξῆς:

«Οὐδέποτε συνεμερίσθην τὸν ἐνθουσιασμόν, πὺ εἶχον μερικοὶ πρὸ
» ὀλίγων ἐτῶν ὅσον ἀφορᾷ τοὺς σιδηροδρόμους... Δὲν εἶμαι ἔξ ἐκείνων, οἱ
» ὁποῖοι νομίζουν ὅτι οἱ σιδηροδρόμοι θὰ προσφέρουν ἐν καιρῷ πολέμου
» τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας περιμένουν ἔξ αὐτῶν... Δὲν γνωρίζω εἰς

(1) Λόγοι Τόμ. X σελ. 220.

(2) Λόγος τῆς 11-12-13 Φεβρουαρίου 1853.

(3) Risorgimento 15 Ἰουλίου 1848.

(4) Λόγος τῆς 12 Φεβρουαρίου 1850.

» τὴν Γαλλίαν θὰ τοὺς χρησιμοποιήσουν οἱ ἐργάται, γνωρίζω ὅμως ὅτι οἱ
» χωρικοί, οὐδέποτε θὰ κάμουν χρῆσιν των».

Ὁ κόμης Καβούρ εἶνε ἴσως ὁ μόνος ὁ ὁποῖος προεῖδε τὰς συνεπείας τῆς δι' ἀτμοῦ ἔλξεως.

— «Οἱ σιδηρόδρομοι, ἔγραφεν ὁ Καβούρ τὸ 1840, θὰ προκαλέσουν ἐπανάστασιν εἰς τὸν κόσμον».

Τὴν 1 Μαΐου 1846 εἰς τὴν *Revue Nouvelle* ἐξειάζει τὸ πρόβλημα τῶν Ἰταλικῶν σιδηροδρόμων πρὸς τὸν ἀπαιχθόλει ἀπὸ μακροῦ χρόνου (1), προσπαθεῖ δὲ νὰ καθορίσῃ τὴν ἐπίδρασιν τῶν σιδηροδρόμων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ μέλλοντος τῆς χώρας καὶ συνεπῶς καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ τοιοῦτου.

«Ἡ ἀτμομηχανή, ἔγραφε τότε ὁ Καβούρ, εἶνε ἀνακάλυψις τὴν ὁποίαν
» δύναται νὰ παραβάλλῃ κανεὶς ὡς πρὸς τὰς συνεπείας τῆς, μὲ τὴν τυπογραφίαν ἢ μᾶλλον μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς».

«Τὰ ἠθικὰ ὅμως ἀποτελέσματα τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης θὰ εἶναι
» ἀκόμη μεγαλείτερα διὰ τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα καθυστέρησαν εἰς τὴν πρόοδον
» τῶν συγχρόνων κρατῶν. Διὰ τὰ ἔθνη ταῦτα οἱ σιδηρόδρομοι θὰ εἶναι
» ἰσχυρὸν ὄπλον, τὸ ὁποῖον θὰ τοῖς ἐπιτρέψῃ νὰ νικήσουν τὰς δυνάμεις
» πρὸς τὰ κράτη εἰς τὴν ἀπαισίαν παιδικὴν βιομηχανικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν».

Οἱ σιδηρόδρομοι ὥστε, κατὰ τὸν Καβούρ, ἔχουν ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συνεπείας. Μεταφέροντες οὗτοι ἐνὶ ὅσῳ ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος τὰ γεωργικὰ προϊόντα ἀπὸ τῶν τόπων τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως ἐπιτρέπουν τὴν ταχεῖαν κατανάλωσιν καὶ τὴν ἐπικερδεστέραν παραγωγὴν.

Ἡ ἐλάττωσις τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς πτώσεως τῶν ὑδάτων καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν γονιμοποιῶν οὐσιῶν εἰς τὰ γεωργικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξυπηρετοῦνται διὰ διωρύγων.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ὅτι τὸ 1856 τὸ ἀκάθαρτον προϊόν τῶν μεταφορῶν ἦτο 32.000.000 φρ. ἀντὶ 16.000.000, ἀντιλαμβανόμεθα ἀμέσως ὅτι ἡ χώρα ἐξοικονόμησεν ἴσον ποσόν, τοῦ ὁποῖου ἐπωφελήθη ὁ παραγωγός (2).

— «Ἐκ τῆς οἰκονομίας τῶν μεταφορικῶν μέσων, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἐπωφελεῖται κυρίως ὁ παραγωγός» (3).

(1) Ὁ Καβούρ ἠθέλησε νὰ δημοσιεύσῃ τὴν μελέτην ταύτην ὑπὸ τὸν τίτλον «*Περὶ τῶν σιδηροδρόμων ἐν Ἰταλίᾳ*» εἰς τὴν «*Ἐπιθεώρησιν τῶν Δύο Κόσμων*». Παρὰ τὴν ὑποστήριξιν ὅμως τῆς *Cas de Circout*, τοῦ *Victor Cousin* καὶ τοῦ *Michel Chevalier*, ὁ συμπατριώτης του *Buloz* ἀντέστη εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτήν.

(2) Κοινοβουλευτικὰ ἔργα ὑπὸ *Arton* καὶ *Blanc* σελ. 401.

(3) Κοινοβουλευτικὰ ἔργα ὑπὸ *Arton* καὶ *Blanc* σελ. 451.

Ἡ Ἰταλία, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, εἶνε ἡ συντομωτέρα ὁδὸς μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, τὸ δὲ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριόν της εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον.

—«Ἐν ἐμπόρευμα, ποὺ διέρχεται μίαν χώραν, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, πλη-
 » σώνει ἓνα ἐλαφρὸν διαμετακομιστικὸν φόρον. Εἰδικὸς τοιοῦτος φόρος βε-
 » βαίως δὲν ὑπάρχει, χαρτοσημαίνονται ὅμως τὰ φορτωτικὰ ἔγγραφα, ἀπὸ
 » τὰ ὁποῖα κερδίζει τὸ δημόσιον ταμεῖον, σύρονται συναλλαγματικά, συνά-
 » πτονται ἀσφαλιστήρια συμβόλαια, πράγματα τὰ ὁποῖα προσβάλλει ὁ φό-
 » ρος. Αἱ συναλλαγὰὶ αὗται φέρουν ἐν τέλει ἓνα εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον ἀυξά-
 » νει τὸ γενικὸν τοιοῦτον, ἐκ τοῦ ὁποῖου τὸ δημόσιον ταμεῖον ἔχει πάν-
 » τοτε τὴν μερίδα του (1).

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἠθικὰ ἀποιελέσματα, ὁ Καβούρ ἔλεγε κατὰ τὸ 1846:

«Δικαιούμεθα νὰ θέσωμεν τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν τῶν σιδηροδρόμων
 » ὑπερίνω τῆς ὑλικῆς τοιαύτης καὶ νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἐγκατάστασίν των
 » εἰς τὴν χώραν μας ὡς τὸν προάγγελον ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος. Ἴδου
 » διατὶ τοὺς θεωροῦμεν ὡς μίαν τῶν κυριωτέρων ἐλπίδων τῆς πατρίδος
 » μας» (2).

Κατὰ τὸν Καβούρ οἱ ἰταλικοὶ σιδηροδρόμοι ἔπρεπε νὰ συνεκρότουν τὰ κάτωθι τρία δίκτυα.

Τὸ Πεδεμόντιον, λαμβάνον ὡς ἀφειτηρίαν τὴν γραμμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ἔπρεπε νὰ κατασκευάσῃ τρεῖς γραμμάς μὲ τέρμα τὴν Γένουαν, Τουρῖνον καὶ Chambery διὰ τοῦ ὄρους Cenis. Ἐκ τοῦ Τουρῖνου μία γραμμὴ διερχομένη διὰ τῶν πόλεων Verceil, Νοβάρου καὶ Μιλάνου θὰ κατέληγεν εἰς τὴν Βενετίαν καὶ Βιέννην. Τρεῖς ἕτεραι διακλαδώσεις ἀναχωροῦσαι ἐκ τοῦ Μιλάνου θὰ ἐξετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν Bergame, Mantoux καὶ Crémone. Τὸ Τουρῖνον θὰ ἠνοῦτο μὲ τὴν Ἀγκώνην διὰ γραμμῆς, ἡ ὁποία θὰ διήρχετο διὰ τῶν πόλεων Πάρμ, Μοδένα καὶ Βολώνη καὶ ἡ ὁποία θὰ συνεπληροῦτο διὰ δευτερευουσῶν γραμμῶν ἐκ τοῦ Λιβόρνου εἰς τὴν Φλωρεντίαν μὲ διακλάδωσιν πρὸς τὴν Σιέννην, ἐκ τῆς Φλωρεντίας δὲ εἰς Βολώνην, Forlì, Lucque καὶ Ρώμην.

Ἐκ τοῦ σχεδίου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐπεφύλασεν ὁ Καβούρ δι' ὅταν «θὰ ἐγίνετο ὑπουργὸς τῆς Ἰταλίας» δὲν ἐπρόφθασε νὰ κατασκευάσῃ παρὰ μόνον τὸ τμήμα τοῦ Πεδεμοντίου. Τὸ 1854 ἠνοίχθησαν αἱ γραμμαὶ τῆς Γενούης—Τουρῖνου, Τουρῖνον—Ἀλεξανδρείας—Νοβάρου, Νοβάρου—Αρώνης, Chambesy—Culoz, Amegy—Γενούης καὶ ὁ σιδηρόδρομος τοῦ Lüeckmanier. Ἐντὸς τῶν ἑξ ἑτῶν 1851—1857 κατασκευάσθησαν 700.000 μ. σιδηροδρόμων ἧτοι περισσότερα ἀπὸ ὅσα τὸ Βέλγιον εἰς 22

(1) Λόγοι τόμ. VII σελ. 442.

(2) *Revue Nouvelle* 11 Μαρτίου 1846.

ἔτη (1), τὸ προϊόν τῶν ὁποίων ἀπὸ 11.000.000 τὸ 1855, ἀνῆλθεν εἰς 13.000.000 τὸ 1856 (2).

“Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω γραμμαὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἑνώσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας. Κατὰ τὸν Καβούρ «καλαὶ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ εἶναι ὅσαι
» τροφοδοτοῦνται μὲ τὴν ἐσωτερικὴν κίνησιν. Αἱ γραμμαὶ ποὺ ὀδηγοῦν εἰς
» τὴν μεθόριον οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουν. Βλέπετε τὴν γραμμὴν Στρασβούρ-
» γου—Bâle. Ὁ σιδηρόδρομος τοῦ Βορᾶ (τῆς Γαλλίας) ἀποτελεῖ ἑξαίρε-
» σιν. Χωρὶς βεβαίως νὰ ὑπολογίζωμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν κέντρα
» πληθυσμοῦ παραβαλλόμενα πρὸς τὸ Λονδίνον, τοὺς Παρισίους καὶ τὸ
» Βέλγιον, πρέπει ἐν τούτοις νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη διασχίζει
» τὰς πλουσιωτέρας καὶ πλέον κατοικημένας ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας (3). Τὸ
» πραγματικὸν εἰσόδημα τῶν σιδηροδρόμων ἀποτελοῦν αἱ ἐσωτερικαὶ σχέ-
» σεις καὶ αἱ μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους καὶ ὄχι τὸ διαμετακομι-
» στικὸν ἐμπόριον» (4).

«Αἱ μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ συγκοινωνίαι, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἐλαχίστην
» ἐπίδρασιν ἔχουν ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν σιδηροδρόμων» (5).

Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου ὁ Καβούρ μετεχει-
ρίσθη τὰ πλέον διάφορα συστήματα, σύμφωνα μὲ τὰς περιστάσεις, τὰς
ἐπαρχίας καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέσα. Ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, τὸ Κράτος
εἶχεν ἀρχίσῃ ἤδη τὴν γραμμὴν τῆς Γενούης—Lac Majeure.

Διὰ τὴν καιασκευὴν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν διὰ λ)σμὸν τοῦ Κρά-
τους, ὁ Καβούρ προετίμα τὸ σύστημα συμβάσεως à prix fait, ἀφήνων εἰς
τὸν ἐπιχειρηματιὰν τὴν φροντίδα τῶν προκαταρκτικῶν μελετῶν καὶ τὴν ἐκτέ-
λεσιν τῶν ἐργασιῶν (6). Ἐνίοτε ὅμως λαμβάνων ὑπ’ ὄψιν τὴν οἰκονομικὴν
κατάστασιν τῆς χώρας, ἀπέχετο τοῦ συστήματος τούτου ἵνα παραδεχθῇ τὴν
κατασκευὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἀργότερον ἐπεφυλάσσετο νὰ πα-
ραχωρήσῃ τὴν γραμμὴν εἰς μίαν ἐταιρίαν.

Ἡ γραμμὴ Τουρίνου—Νοβάρου κατεσκευάσθη ὑπὸ μιᾶς ἐταιρίας.

Ἐκ τῶν 32.000 μετοχῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ Κε-
φαλαίου, τὸ Κράτος ἐλάμβανεν 8.000, διάφορα νομικὰ πρόσωπα ἐτέρας
8.000, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 16.000 ἔπρεπε νὰ διανεμηθῶσι μεταξὺ τοῦ ἐπιχει-
ρηματίου καὶ τοῦ κοινοῦ. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ὁ ὁποῖος ἐγένετο ὑπὸ τὴν
πίεσιν τῶν περιστάσεων, ἦτο, κατὰ τὸν Καβούρ, ὁ χεῖριστος ὄλων (7).

“Ὅταν πράγματι μία ἐταιρία ἐκδίδει μετοχάς, αὗται λαμβάνονται ἀπὸ

(1) Λόγος τῆς 19 Μαΐου 1851, 24 Ἀπριλ. 1852 (Λόγοι τόμ. IX σελ. 349).

(2) Λόγοι τόμ. X σελ. 186

(3) Νέα ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί: (δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ Α. Bert) ἐπιστολὴ 28 Ὀκτωβρίου 1845.

(4) Λόγοι τόμ. I σελ. 354.

(5) Νέα ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί: ἐπιστολὴ 28 Δεκεμβρ. 1846.

(6) Λόγοι τόμ. III σελ. 215.

(7) Λόγοι τόμ. VIII σελ. 318.

τούς κερδοσκόπους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ περιμένουν τὴν κατάλληλον στιγμήν διὰ νὰ τὰς πωλήσουν εἰς ὅσους θέλουν νὰ τὰς κρατήσουν, ἐνῶ τὸ Κράτος τὰς μεταπωλεῖ ὅταν ἔχει ἀνάγκην χρημάτων χωρὶς νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις. Τὸ ποσὸν ὄθεν τῶν μετοχῶν, τὰς ὁποίας λαμβάνει τὸ Κράτος, βαρύνει πολὺ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀπομακρύνει τοὺς κερδοσκόπους, οἱ ὅποιοι φοβοῦνται μήπως δὲν ἐπέλθει ὁ ὑψωμός, λόγῳ τῆς ποσότητος τῶν μετοχῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ πωληθῶσιν εἰς οἰανδήποτε στιγμήν.

Τὸ δίκτυον τῆς Σαβοΐας καὶ ἰδίως ἡ γραμμὴ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ (γραμμὴ Culoz—Μοδάνης) κατεσκευάσθη διὰ συμβάσεως à garantie d' intérêt.

Ἡ ἐγγύησις αὕτη δίδει γενικῶς εἰς τὰς μετοχὰς τὴν μορφήν τίτλων τοῦ δημοσίου, ἡ δὲ ἔταιρία διὰ τοῦ συστήματος τούτου συμμετέχει εἰς τὴν πίστιν τοῦ Κράτους (1). Ἡ ἐγγύησις αὕτη δικαιολογεῖται καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ γραμμὴ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν συναλλαγῶν καὶ συνεπῶς τὸν γενικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν φόρων. Τὸ Κράτος λαμβάνει ἀπὸ τῆς μιᾶς χειρὸς ὅ,τι δίδει διὰ τῆς ἄλλης (2).

Ἡ γραμμὴ Νοβάρου—Lac—Majeure κατεσκευάσθη δι' ἐπιχορηγήσεως ἀναλόγου πρὸς τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν χρησιμότητα τὴν ὁποίαν ἡ γραμμὴ αὕτη θὰ παρεῖχεν εἰς τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη τὴν θυσίαν.

Ἡ σήραξ τέλος τοῦ ὄρους Cenis κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε ράντιαν 1.000.000 φρ. 5 ο]ο. Μόλις ὅμως ἡ γραμμὴ κατεσκευάσθη παρεδόθη εἰς τὴν ἑταιρίαν «Βίκτωρ Ἐμμανουήλ», ἡ ὁποία κατέβαλεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸ ποσὸν τῶν 20.000.000 φρ. ἀναλόγως τῆς προόδου τῶν ἐργασιῶν (3).

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ Πεδεμόντιον ἐξώδευσεν ἐπὶ πλεόν 2.686.000 φρ. διὰ τὰς ὀχυρώσεις τοῦ Casal, 1.500.000 διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναυστάθμου Spezzia, 4.000.000 δι' ὁδοὺς εἰς τὴν κομητείαν τῆς Νικαΐας (4), ἀνεδιωργάνωσεν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὰς θερμολουστικὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Aix-les Bains (5), κατεσκεύασε τὰς δεξαμενὰς καὶ ἀποθήκας τοῦ λιμένος τῆς Γενούης ἐπὶ τῶν σχεδίων τοῦ Ἄγγλου μηχανικοῦ Rantel (6).

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ συνεταιριστικὸν πνεῦμα δὲν ἐφηρμόζετο εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Γενούης, ἀνεπτύσσετο δὲ βραδύτερον ἢ εἰς τὸ Τουρίνον.

(1) Νέαι ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί ἐπιστολὴ 16 Ἰουλίου 1844.

(2) Λόγος τῆς 14 Ἰουνίου 1851.

(3) Λόγος τῆς 25 καὶ 27 Ἰουνίου 1857.

(4) Λόγος τῆς 17 Μαρτίου 1853 καὶ 11 Μαΐου 1858.

(5) Λόγοι τόμ. XI σελ. 537.

(6) Νέαι ἀνέκδοτοι ἐπιστολαί, 15 Ἰουλίου 1851, 13 Σεπτ. 1852, λόγος 29 Ἀπριλίου καὶ 6 Μαΐου 1857.

— «Όλα τὰ στοιχεῖα τοῦ πλούτου, ἔλεγεν ὁ Καβούρ, ἐνεργοῦν ξεχωριστὰ εἰς τὴν Γένουαν, τὸ δὲ ἐμπόριόν της εἶνε ἀποτέλεσμα ἀτομικῶν προσπαθειῶν» (1).

Ὁ Καβούρ ἀπεφάσισε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν τοῦτο ἐνθαρρύνων τὴν ἴδρυσιν ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν διὰ χορηγημάτων. Καὶ ἡ μὲν ἀτιμῆρης ναυτιλίας τῆς Γενούης ἠδύνατο νὰ παλαίσῃ μὲ τὰς ξένας τοιαύτας, ἡ δὲ ἀτμοῦ ὅμως ἡ προωρισμένη διὰ τὴν μεταφορὰν ἐμπορευμάτων μεγάλης ἀξίας καὶ μικροῦ ὄγκου ἦτο ἀκόμη εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν (2). Αἱ προσπάθειαι ὅθεν τοῦ Καβούρ ἐστράφησαν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

Ἡ ἐταιρία Rubattino τῆς Γενούης, ἔλαβεν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐπανακτίσεως ἐν περιπτώσει πολέμου, δύο φρεγάτας, μὲ τὰς ὁποίας, δυνάμει ἐτησίας ἐπιχορηγήσεως 60.000 φρ. ἀνελάμβανε τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν μεταξὺ Γενούης, Σαρδηνίας καὶ Τύνιδος.

Ὁ Καβούρ ὅμως ἠθέλε νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸ Πεδεμόντιον τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἐμπορευμάτων καὶ ἀτόμων μεταξὺ τῆς Μεσογείου, τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ Ὑπερατλαντικὴ Ἐταιρία τῆς Γενούης ἰδρυθεῖσα τὸ 1853. Τὰ κεφάλαια τοῦ Πεδεμοντίου ἀντιπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Διοικητ. Συμβούλιον τῆς ἐν λόγῳ ἐταιρίας παρὰ τὰ κεφάλαια τῆς Γενούης, ἡ δὲ πόλις τοῦ Τουρίνου ἐνεγράφη εἰς αὐτὰ διὰ 4000 μετοχάς. Τὸ Κράτος παρεχώρησεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐταιρίαν ἐτησίαν ἐπιχορήγησιν ἐξ 600.000 φρ. προωρισμένην διὰ τὴν ἀποζημίωσιν ἀπωλειῶν, αἱ ὁποῖαι τυχὸν θὰ προήρχοντο ἐκ τῶν ταχέων καὶ τακτικῶν ἀναχωρήσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπερχεοῦτο αὕτη, ἀπαραιτήτων δὲ διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς ταχυδρομικῆς ὑπηρεσίας.

Ἡ μετὰ τῆς Ὑπερατλαντικῆς Ἐταιρίας σύμβασις τοῦ 1853, ἀνενεώθη τὸ 1856 καὶ 1857, ἄνευ τῆς γραμμῆς τῆς Β. Ἀμερικῆς, ὡς μὴ δυναμένης νὰ ὑποστῇ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν τοιούτων (3), διότι τὸ ἐμπόριον τῆς μετὰξης, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ μόνον τοῦ Πεδεμοντίου μὲ τὰς Ἡν. Πολιτείας ἦτο ἀνεπαρκὲς διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ναύλων.

Ἡ γραμμὴ τῆς Ν. Ἀμερικῆς ἦτο τοῦναντίον ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ. Μεγάλῃ ναυτικῇ κίνησιν ἀγεπτύχθη ἰδίως μὲ τὴν περιφέρειαν τοῦ La Plata ὅπου εὐρίσκοντο ἀποικίαι ἰταλῶν μεταναστῶν ἀποστέλλουσαι κατ' ἔτος εἰς τὴν πατρίδα τῶν περὶ τὰ 2.000.000 οἰκονομῶν. Τὸ Πεδεμόντιον ἔστειλεν ἐκεῖ ὄρουζαν, ξηρούς καρπούς, μάρμαρα, ἐλάμβανε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα δέρματα, μαλλίον καὶ λίπος. Ἡ Βραζιλία προσέφερεν ἐπίσης μαλλίον καὶ ζάχαριν, ἕκαστον δὲ ταξείδιον προσεκόμιζε κατὰ μέσον ὄρον περὶ τὰ 30.000

(1) Λόγος 2 Ἰουλίου 1853.

(2) Λόγος τόμ. VII σελ. 427.

(3) Λόγος τῆς 11 Ἰουλίου 1857.

φρ. (1). Ἐκ τῶν μικρῶν τούτων ἀποτελεσμάτων δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ ἐμπορικὴ εὐημερία τῆς Γενούης χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ὑπουργίας τοῦ κόμητος Καβούρ.

7. Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἄρχειτὸν μέρος τοῦ βίου του διῆλθεν, ὡς εἶδομεν, ὁ Καβούρ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων τῆς οἰκογενείας του καὶ τοῦ ἀγροκτήματος Grinzane, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀγοράσῃ πρὸς σχηματισμὸν ἀτομικῆς περιουσίας. Δὲν νομίζομεν ὅθεν ὡς ἄνευ ἐνδιαφέροντος νὰ καταστήσωμεν γνωστὰς τὰς περὶ ἀγροικῆς οἰκονομίας ἀρχάς του, καὶ τὰς ὁποίας προσεπάθησε νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας του.

Ἐν πρώτοις, κατὰ τὸν Καβούρ, ἡ γεωργία εἶναι ἐπιστήμη.

«Χάρις εἰς τὰς πολλὰς ἐργασίας ποὺ ἐγένοντο ἀπὸ ἐνὸς ἔτους, λέγει ὁ Καβούρ, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς δὲν εἶνε ἀπλῆ ἐμπειρικὴ τέχνη. Εἶνε ἀληθῆς ἐπιστήμη τῆς ὁποίας αἱ ἐφαρμογαὶ μεταβάλλονται, βεβαίως, ἀδιακόπως καὶ ἡ ὁποία ἐν τούτοις ὑπόκειται εἰς σταθεροὺς καὶ γενικοὺς νόμους (2).

Ὅπως ὅμως εἰς κάθε ἐπιστήμην οὕτω καὶ εἰς τὴν γεωργίαν πρέπει νὰ βαδίζῃ κανεὶς «ἀπὸ τὸ γνωστὸν εἰς τὸ ἄγνωστον», νὰ ἐγκλιματισθῇ μὲ τὸ ἔδαφος, τὸν πληθυσμὸν, νὰ γνωρίσῃ τὰς πηγὰς καὶ τὰς ἀγορὰς καταναλώσεως τῆς χώρας.

Ἐτερος ὅρος ἐπιτυχίας τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων συνίσταται, κατὰ τὸν Καβούρ, εἰς τὴν αὐτοπρόσωπον διεύθυνσιν τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους.

—«Εἰς τὴν γεωργίαν, λέγει ὁ Καβούρ, μόνον αἱ αὐτοπροσώπως ἐπιβλεπόμεναι ἐπιχειρήσεις εἶναι καλαί» (3), «αἱ γεωργικαὶ ὅθεν ἐπιχειρήσεις δὲν συμβιβάζονται μὲ τὰς ἀνωνύμους ἐταιρίας» (4).

Τὸ χεῖριστον ὅμως σύστημα γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἶναι, κατὰ τὸν Καβούρ, ἡ ἐκμετάλλευσις ὑπὸ μικρῶν μισθωτῶν, οἱ ὁποῖοι στερούμενοι δεξιότητος καὶ ὀστοργῆς πρὸς τὸ ἔδαφος, δὲν ἔχουν οὔτε τὸν ζῆλον ποὺ ἐμπνέει τὸ αἶσθημα τῆς ιδιοκτησίας, οὔτε τὸ ἀπαραίτητον κεφάλαιον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τελειοποιήσεων καὶ προκαταβολῶν ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ καλλιέργεια, οὔτε καὶ δύνανται νὰ ἐφαρμόσουν τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας.

Ὅλοι ὅμως οἱ ἀνωτέρω ὅροι ἐπιτυχίας, διέπονται ὑπὸ γενικωτέρου τοιούτου, ἥτοι τῆς τιμῆς τοῦ ἐδάφους, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ εἶνε δυσανάλογος μὲ τὴν πρόσοδον τῶν βιομηχανικῶν κεφαλαίων.

(1) Λόγος τῆς 23 καὶ 24 Μαΐου 1856.

(2) Τὰ χωρία τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐλάβομεν ἀπὸ τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Revue Universelle» τῆς Γενεύης (Σεπτ. 1843) ἄρθρον τοῦ Καβούρ «Ἐ π ἰ τ ο ὕ ἀ γ ρ ο ν ο μ ι κ ο ὕ τ α ξ ε ἰ δ ἰ ο υ ε ἰ ς τ ῆ ν Γ α λ λ ἰ α ν τ ο ὕ L u l l i n d e C h a t e a u n i e u x».

(3) Ἀ ν ἔ κ δ ο τ ο ἰ Ἐ π ἰ ς τ ο λ α ἰ τόμ. I. σελ. 375.

(4) Ν ἔ α ἰ Ἀ ν ἔ κ δ ο τ ο ἰ Ἐ π ἰ ς τ ο λ α ἰ ἐπιστολὴ 6 Ἰουνίου 1856.

Κατὰ τὸ ἀρκετὸν διάστημα τῆς κερδοσκοπίας του ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, ὁ Καβούρ παρητήρησεν ὅτι εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἡ τιμὴ ἂν καὶ καθορίζετο σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἀπειχεν ὅμως πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ καθορίζεται μὲ τὴν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ποὺ δίδουν οἱ ἀκραιφνεῖς κλαστικοὶ οἰκονομολόγοι εἰς τὸν νόμον τοῦτον.

«Ἡ ἔστω καὶ ἐσφαλμένη οὕτω γνώμη τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τὴν » ὁποῖαν σχηματίζουν οἱ ἀγορασταὶ καὶ πωληταί, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς τιμῆς, ἐξ » ἴσου καὶ αὐταὶ αἱ ἀνάγκαι, κατὰ τὸν Καβούρ» (¹).

Ἐὰν μίαν κακὴν συγκομιδὴν, λέγει ὁ Καβούρ, ἀκολουθήσῃ ἑτέρα καλὴ, ἐπέρχεται τότε μία πτώσις τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ ἡ ἀφθονία τῆς παραγωγῆς. Ἡ πτώσις ὅμως αὕτη εἶνε ἐπὶ πλεόν ἢ ἀνάλογος μὲ τὴν παραγωγὴν, διότι ἀρκετοὶ γεωργοὶ ἀναγκάζονται νὰ πωλῶσι τὰ προϊόντα ἵνα πληρῶσουν τὰ χρεῖα ποὺ συνῆψαν κατὰ τὰ ἔτη τῆς δυστυχίας (²).

Ἡ κακὴ συγκομιδὴ ἀφ' ἑτέρου προκαλεῖ ὑψωμὸν τῶν τιμῶν. Ὁ ὑψωμὸς ὅμως οὗτος μειοιάζεται ἐὰν ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ὑποκαταστήσουν τὸ μὴ παραχθὲν προϊόν δὲν εἶναι ἐξ ἴσου κακὴ καὶ ἐφ' ὅσον τὰ προϊόντα ταῦτα δύνανται νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἀνάγκας καὶ τὸ ἐν λόγῳ προϊόν (³). Πρόκειται ἐνταῦθα ὡς βλέπομεν περὶ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην «ν ὁ μ ο υ τ ῆ ς ὑ π ο κ α τ α σ τ ᾶ σ ε ω ς» (loi de substitution).

Ἡ τιμὴ τοῦ σίτου καθορίζεται ἐπὶ πλεόν καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς παρακαταθήκης, ἡ ὁποία δύναται νὰ ριφθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ ἐκ τῆς ἀνάγκης καταναλώσεως σίτων μὴ δυναμένων νὰ διατηρηθῶσιν (⁴).

Ὅλα ὅμως τὰ ζητήματα ταῦτα, παρὰ τὸ ἐνδιαφέρον των, ἐξαφανίζονται πρὸ τῶν ἠθικῶν συνεπειῶν τῶν διαφόρων συστημάτων ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἄλλοτε ἔβλεπέ τις, λέγει ὁ Καβούρ, ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐδαφῶν νὰ εἶναι ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὴν ρουτίναν ἀμαθῶν ἀνθρώπων ὁ δὲ κάτοχος τοῦ ἐδάφους νὰ εὐρίσκεται μακρὰν τοῦ καλλιεργητοῦ καὶ οὐδεὶς ἠθικὸς δεσμὸς νὰ ὑπάρχη μεταξὺ τῶν τάξεων.

Ἀπὸ ἀρκετοῦ ὅμως χρόνου ἡ γεωργία κατέστη τὸ καταφύγιον ὅλων τῶν ἠττημένων κομμάτων. Αἱ ἀνεπτυγμένα τάξεις ποὺ ἀποτυγχάνουν εἰς τὴν πολιτικὴν δύνανται, ἐρχόμεναι εἰς συνάφειαν μὲ τοὺς χωρικούς, νὰ ἐπανακτήσουν μέρος τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπώλεσαν. Ἀντικαθιστῶντες οὕτω τοὺς ὑλικοὺς δεσμούς, οἱ ὁποῖοι συνεκράτουν τὴν φεουδαλικὴν κοινωνίαν, θὰ ἀποκτήσουν κάποιαν βαρῦτητα, ἡ ὁποία θὰ παγιώσῃ τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ θὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς κινδύνους τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος.

(1) Νέαι Ἀνέκδοτοι Ἐπιστολαὶ ἐπιστολὴ Ἰουνίου 1837 ἄνευ ἡμερομηνίας.

(2) » » » » 25 Φεβρουαρίου 1847.

(3) » » » » 21 Ἀπριλίου 1847.

(4) » » » » 17 Ὀκτωβρ. 1841 καὶ 10 Σεπ. 1837.

Τὸ 1858 ὁ κόμης Καβούρ ορίτων ἓν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, παρήρει ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις του, τὰς ὁποίας ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κόστου τοῦ βίου, τὴν ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τῶν μέσων ἐργασίας, τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τῆς ἀποταμιεύσεως, τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν διαφόρων βιομηχανιῶν.

Ἡ αὔξησις τῶν κεφαλαίων ἦτο ἐκτάκτως ταχεῖα. Αἱ καταθέσεις εἰς τὸ ταμιευτήριον τοῦ Τουρίνου ἤΐξανον κατὰ 400—500.000 φρ. ἑτησίως, εἰς τρόπον ὥστε τὸ 1859 δὲν ἦτο πλέον ἀνάγκη νὰ καταφύγη εἰς τὸ ξένον κεφάλαιον διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν 50 ἑκατ. φράγκων ἀπαραιτήτων διὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὔστριας.

Ἐφαρμόζων οὕτω τὸ οἰκονομικόν του πρόγραμμα, ὁ Καβούρ κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς τὸ Πεδεμόντιον θέσιν τόσον ἔναντι τῆς Ἰταλίας ὅσον καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης δυσανάλογον μὲ τὴν ἔκτασίν του, κυβέρνησιν σταθερὰν καὶ μόνην ἱκανὴν πρὸς τὴν ὁποίαν νὰ στραφῶσι τὰ βλέμματα ὄλων τῶν Ἰταλῶν ὅταν ἐξεφραγῆ ἡ προβλεπομένη κρίσις, διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς συγχρόνου Ἰταλίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ Κάμηλος Benso κόμης Καβούρ ἐγεννήθη εἰς Τουρίνον τῇ 10 Αὐγούστου 1810, τῇ 1 Μαΐου 1820 εἰσηλθεν εἰς τὴν Στρ. Ἀκαδημίαν, τῇ 27 Ἀπριλίου 1824 ὠνομάσθη cadet, τῇ δὲ 9 Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους page τοῦ πρίγκηπος de Carignan. Τῇ 30 Ἰουλίου 1826 προήχθη εἰς ἀνθυπασπιστὴν τοῦ Μηχανικοῦ, τῇ 29 Μαρτίου 1830 προσελήφθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μηχανικοῦ τῆς Γενούης, ἐξ ἧς παρητήθη τῇ 12 Νοεμβρίου 1831. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1836 διωρίσθη μέλος τῆς Ἀνωτάτης Ἐπιτροπῆς τῆς Στατιστικῆς, τὸ 1842 συμμειτέσχεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς Γεωργικῆς Ἐταιρίας, τῆς ὁποίας διωρίσθη μέλος τῇ 27 Ἀπριλίου 1843. Τῇ 15 Δεκεμβρίου 1847 ἤρχισεν ἐκδίδων τὴν ἐφημερίδα «Risorgimento». Τῇ 26 Ἰουνίου 1848, 15 Ἰουλίου καὶ 10 Δεκεμβρίου 1849 ἐξελέγη βουλευτὴς Τουρίνου (ἀπέτυχεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 22 Ἰανουαρίου 1849). Τῇ 19 Ἀπριλίου 1851 ἔγινεν Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας, τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Τῇ 14 Μαΐου 1852 παρητήθη, ἵνα τῇ 14 Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀναλάβῃ τὴν πρωθυπουργίαν, καὶ τὸ Ὑπ. τῶν Οἰκονομικῶν, τῇ δὲ 10 Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ τὸ Ὑπ. τῶν Ἐξωτερικῶν. Τῇ 13 Ἰανουαρίου 1858 ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν, τὸ Ὑπ. τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐξωτερικῶν, τῇ δὲ 12 Μαΐου 1859 καὶ τὸ Ὑπ. τῶν Στρατιωτικῶν. Τῇ 12 Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους παρητήθη, τῇ δὲ 20 Ἰουλίου 1860 ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὴν πρωθυπουργίαν τὸ Ὑπ. τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Ἐξωτερικῶν. Ἀπέθανε τῇ 6ῃ Ἰουνίου 1861.

Ὁ Καβούρ ὥστε διηύθυνε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Πεδεμοντίου ἐπὶ 6 ἔτη, 9 μῆνας καὶ 14 ἡμέρας, διετέλεσε δὲ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ 2 ἔτη 9 μῆνας καὶ 11 ἡμέρας.